

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL

JULIANE KOKOTT

prezentate la 29 aprilie 2010¹

I — Introducere

1. Protecția comunicărilor dintre avocați și clienții lor (așa-numitul „secret profesional”²), astfel cum este garantată de legislația Uniunii Europene, se extinde și asupra schimburilor interne de informații și opinii dintre conducerea unei întreprinderi și avocatul intern angajat de respectiva întreprindere³? Aceasta este în esență întrebarea care este supusă atenției Curții spre a fi soluționată

în cadrul prezentului recurs⁴. Aceasta are o semnificație practică pentru o viitoare aplicare și implementare a legislației europene în domeniul concurenței care nu poate fi subestimată și care nu și-a pierdut din relevanță nici după modernizarea procedurilor legale în materia înțelegerilor între întreprinderi prin Regulamentul (CE) nr. 1/2003⁵.

2. Acest caz își are originea într-o percheziție (denumită „investigație”) efectuată în februarie 2003 de Comisia Europeană, în calitate

1 — Limba originală: germana.

2 — În limba de procedură: „legal professional privilege”.

3 — Prin termenul „avocat intern”, utilizat aici și în cele ce urmează, se înțelege un jurist care lucrează ca angajat al departamentului juridic al unei întreprinderi sau al unui grup de întreprinderi și care, în același timp, este înscris într-un barou în conformitate cu legislația națională în vigoare.

4 — Această cauză a suscitat un viu interes în doctrină [a se vedea, *inter alia*, Gray, M., „The Akzo Nobel Judgment of the Court of First Instance”, în *Irish Journal of European Law* 14 (2007), p. 229-242, Prieto, C., „Pouvoirs de vérification de la Commission et protection de la confidentialité des communications entre avocats et clients”, în *La semaine juridique – édition générale* 2007, II-10201, p. 35-37, Cheynel, B., „Heurs et malheurs du «legal privilege» devant les juridictions communautaires”, în *Revue Lamy de la Concurrence – Droit, Économie, Régulation* 2008, nr. 14, p. 89-93, Mykolaitis, D., „Developments of Legal Professional Privilege under the Akzo/Akros Judgment”, în *International Trade Law and Regulation* 2008, p. 1-6, Weiß, W., „Neues zum legal professional privilege”, în *Europarecht* 2008, p. 546-557]. Anticiparea deciziei finale pare să fi fost atât de intensă pe alocuri, încât o presupusă sentință a Curții a făcut obiectul unei dezbateri în literatura de specialitate încă de anul trecut [Brüssow, R., „Das Anwaltsprivileg des Syndikus im Wirtschaftsstrafverfahren”, în: Arbeitsgemeinschaft Strafrecht des Deutschen Anwaltvereins (ed.), *Strafverteidigung im Rechtsstaat*, Baden-Baden 2009, p. 91-106; a se vedea în acest sens și Huff, M., „Recht und Spiel”, în *Frankfurter Allgemeine Zeitung* nr. 183, 10 august 2009, p. 28].

5 — Regulamentul (CE) nr. 1/2003 al Consiliului din 16 decembrie 2002 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute la articolele 81 și 82 din tratat (JO L 1, p. 1, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 167).

de autoritate privind concurența, la sediul societăților Akzo Nobel Chemicals Ltd (denumită în continuare „Akzo”) și Akcros Chemicals Ltd (denumită în continuare „Akcros”)⁶ din Regatul Unit. În cursul percheziției, funcționarii Comisiei au luat copii ale unor documente considerate de reprezentanții Akzo și Akcros ca fiind scutite de sechestru deoarece, în opinia acestora, erau protejate de secretul profesional.

între directorul general al Akcros și un angajat al departamentului juridic al Akzo care era în același timp avocat înscris în baroul olandez.

II — Cadrul juridic

3. Acest fapt a dat naștere la un litigiu între cele două societăți vizate și Comisie. Akzo și Akcros au formulat acțiuni la Tribunalul de Primă Instanță (devenit în prezent Tribunalul), pe de o parte, împotriva deciziei Comisiei privind dispunerea investigației și, pe de altă parte, împotriva deciziei Comisiei de a anexa la dosar o serie de documente în litigiu. Prin Hotărârea din 17 septembrie 2007⁷ (denumită în continuare „hotărârea atacată”), Tribunalul a respins prima acțiune formulată ca inadmisibilă și pe cea de a doua ca nefondată.

4. Prezenta procedură de recurs se referă exclusiv la aspectul dacă Tribunalul a respins în mod corect cea de a doua acțiune formulată ca fiind nefondată. În acest stadiu al procedurii, numai două dintre documentele contestate mai rețin interesul. Este vorba despre versiunile tipărite ale mesajelor electronice

5. Cadrul juridic al prezentei cauzei este definit de Regulamentul nr. 17 al Consiliului⁸, care prevede la articolul 14 după cum urmează:

„(1) În îndeplinirea îndatoririlor care îi revin în temeiul articolului [105 TFUE] și în temeiul prevederilor adoptate în baza articolului [103 TFUE], Comisia poate efectua toate investigațiile necesare privind întreprinderile și asocierile de întreprinderi.

În acest scop, funcționarii autorizați de Comisie sunt împuterniciți:

- (a) să examineze registrele și alte documente comerciale;

6 — Denumite în continuare împreună „recurente”.

7 — Hotărârea Tribunalului din 17 septembrie 2007, Akzo Nobel Chemicals și Akcros Chemicals/Comisia (T-125/03 și T-253/03, Rep., p. II-3523).

8 — Regulamentul (CEE) nr. 17 al Consiliului din 6 februarie 1962, Primul regulament de punere în aplicare a articolelor [81] și [82] din tratat (JO 1962, L 13, p. 204, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 3).

(b) să copieze registrele și alte documente comerciale sau să facă extrase din acestea;

(c) să solicite explicații verbale pe loc;

(d) să aibă acces la orice incintă, teren și mijloc de transport utilizat de întreprinderi.

(2) Funcționarii autorizați ai Comisiei își exercită atribuțiile la prezentarea unui mandat scris [...]

(3) Întreprinderile și asocierile de întreprinderi se supun investigațiilor dispuse prin decizia Comisiei. Decizia specifică obiectul și scopul investigației [...]

[...]"

6. Regulamentul nr. 1/2003, care a modernizat dreptul european privind procedurile în materia înțelegerilor între întreprinderi și care a înlocuit Regulamentul nr. 17, nu se aplică *ratione temporis* în cazul de față deoarece faptele care au stat la baza litigiului sunt anterioare datei de 1 mai 2004⁹.

9 — În ceea ce privește înlocuirea Regulamentului nr. 17 al Consiliului cu Regulamentul (CE) nr. 1/2003, a se vedea articolul 43 alineatul (1) coroborat cu articolul 45 din Regulamentul (CE) nr. 1/2003.

III — Istoricul cauzei

A — Investigațiile efectuate de Comisie și consecințele administrative ale acestora

7. Astfel cum rezultă din constatările privind faptele, efectuate de Tribunal¹⁰, prezentul litigiu se încadrează în contextul unei proceduri de investigare desfășurate de Comisia Europeană în calitate de autoritate privind concurența. La începutul anului 2003, Comisia Europeană a adoptat o decizie¹¹ prin care, în temeiul articolului 14 alineatul (3) din Regulamentul nr. 17, a dispus efectuarea de inspecții la Akzo și Akcros, precum și la filialele acestora, pentru a identifica probe privind eventuale practici anticoncurențiale (denumită în continuare „decizia prin care s-a dispus inspecția”). Prin această decizie, societăților vizate li s-a solicitat să se supună acestor investigații.

8. În temeiul deciziei prin care s-a dispus efectuarea unei inspecții, la 12 și 13 februarie 2003, funcționari ai Comisiei, împreună cu reprezentanți ai Office of Fair Trading (denumit în continuare „OFT”)¹², au efectuat

10 — A se vedea în această privință și în cele ce urmează punctele 1-14 din hotărârea atacată.

11 — Decizia C(2003) 85/4 a Comisiei din 30 ianuarie 2003, modificată prin Decizia C(2003) 559/4 a Comisiei din 10 februarie 2003.

12 — Autoritatea britanică în domeniul concurenței.

o inspecție la sediile Akzo și Akcros situate în Eccles, Manchester (Regatul Unit)¹³. Cu ocazia acestei inspecții, funcționarii Comisiei au făcut copii ale unui număr considerabil de documente.

baza celor susținute de Akzo și Akcros, le-a împărțit în două categorii de documente („seria A” și „seria B”).

9. În cursul acestor operațiuni, reprezentanții Akzo și ai Akcros au arătat funcționarilor Comisiei că anumite documente erau susceptibile să fie protejate în temeiul confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți. Funcționarii Comisiei au răspuns că era necesar să se consulte în mod sumar documentele respective pentru a putea să își formeze propria părere asupra protecției de care ar putea beneficia eventual documentele menționate. După o lungă discuție și după ce funcționarii Comisiei și cei ai OFT au reamintit reprezentanților Akzo și ai Akcros consecințele unei obstrucționări a operațiunilor de inspecție, s-a decis ca persoana responsabilă cu inspecția să consulte în mod sumar documentele respective, în prezența unui reprezentant al Akzo și al Akcros.

11. Seria A este alcătuită din două documente. Primul dintre aceste documente este un memorandum dactilografiat de două pagini, din 16 februarie 2000, întocmit de directorul general al Akcros și adresat unui superior al său. Potrivit recurentelor, acest memorandum ar conține informații obținute de directorul general cu ocazia discuțiilor interne cu alți angajați. Conform acestora, informațiile au fost reunite în vederea obținerii unei opinii juridice externe în cadrul programului de conformare cu dreptul concurenței stabilit de Akzo. Al doilea document este un al doilea exemplar al acestui memorandum, pe care figurează adnotări manuscrise care se referă la contacte cu un avocat al Akzo și al Akcros, în care se face referire, printre altele, la numele acestuia.

10. În timpul examinării respectivelor documente a intervenit un dezacord cu privire la diverse documente pe care Tribunalul, pe

12. După ce au primit explicațiile Akzo și Akcros în legătură cu cele două documente, funcționarii Comisiei nu au fost în măsură să ajungă pe loc la o concluzie definitivă în ceea ce privește eventuala protecție de care ar fi trebuit să beneficieze cele două documente. Prin urmare, au realizat o copie a acestor documente și au introdus-o într-un plic sigilat pe care l-au ridicat la încheierea inspecției.

13 — Inspecția a avut loc în cadrul procedurii în materia acordurilor între întreprinderi COMP/38.589 privind aditivii, în special stabilizatorii termici; a se vedea, în completare, informațiile publicate de Comisie la 14 februarie 2003 (MEMO/03/33).

13. Seria B este alcătuită de asemenea din mai multe documente. Este vorba, pe de o parte, despre o serie de note manuscrise ale directorului general al Akcros, despre care recurențele susțin că au fost redactate cu ocazia discuțiilor cu angajații și folosite în vederea redactării memorandumului dactilografiat din seria A. Pe de altă parte, este vorba despre două mesaje electronice între directorul general al Akcros și domnul S., coordonator pentru dreptul concurenței al societății Akzo. Acesta din urmă este un avocat înscris în baroul olandez care, în momentul în care s-au petrecut faptele, era membru al serviciului juridic al grupului Akzo și, în consecință, angajat permanent al acestei întreprinderi.

14. După ce a examinat aceste documente aparținând seriei B și a primit explicațiile Akzo și ale Akcros, persoana din partea Comisiei responsabilă cu inspecția a considerat că acestea nu erau protejate de confidențialitatea comunicărilor dintre avocați și clienți. Prin urmare, aceasta a realizat o copie pe care a anexat-o la dosar, fără a o introduce separat într-un plic sigilat.

15. La 17 februarie 2003, Akzo și Akcros au trimis o scrisoare Comisiei, în cuprinsul

căreia își prezentau motivele pentru care documentele din seria A și cele din seria B erau, în opinia acestora, protejate în temeiul confidențialității. Prin scrisoarea din 1 aprilie 2003, Comisia a informat întreprinderile în discuție că argumentele prezentate în scrisoarea acestora din 17 februarie 2003 nu îi permiteau să concluzioneze că documentele respective erau protejate în temeiul confidențialității. Comisia a dat acestora posibilitatea să prezinte observații asupra acestor concluzii preliminare în termen de două săptămâni, la expirarea căruia aceasta ar adopta o decizie finală.

16. Prin decizia adoptată la 8 mai 2003¹⁴, Comisia a respins cererea Akzo și a Akcros de protecție a documentelor în litigiu în temeiul confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți (denumită în continuare „decizia de respingere”). La articolul 1 din această decizie, Comisia respinge cererea Akzo și a Akcros având ca obiect returnarea documentelor din seria A și din seria B și confirmarea de către Comisie a distrugerii tuturor copiilor de pe aceste documente aflate în posesia sa. La articolul 2 din aceeași decizie, Comisia indică intenția sa de a deschide plicul sigilat care conținea documentele din seria A și de a le anexa la dosar, precizând că nu va realiza această operațiune înainte de expirarea termenului de introducere a acțiunii împotriva deciziei menționate.

14 — C(2003) 1533 final

B — *Procedura contencioasă*

1. Procedura în primă instanță

17. Akzo și Akcros au înaintat împreună două acțiuni în anulare la Tribunalul de Primă Instanță (devenit în prezent Tribunalul), prima vizând decizia prin care s-a dispus inspectia¹⁵ (cauza T-125/03), iar cealaltă decizia de respingere¹⁶ (cauza T-253/03). În plus, cu privire la ambele decizii, acestea au solicitat acordarea de măsuri provizorii conform articolelor 242 CE și 243 CE (devenite în prezent articolele 278 TFUE și 279 TFUE) (cauzele T-125/03 R și T-253/03 R).

18. În cadrul procedurii referitoare la măsurile provizorii, la 8 septembrie 2003, Comisia a dat curs dispoziției președintelui Tribunalului și i-a trimis acestuia, într-un plic confidențial, o copie a documentelor din seria B, precum și plicul sigilat care conținea documentele din seria A.

19. Cererea de măsuri provizorii în cauza T-125/03 R a fost respinsă de președintele

Tribunalului la 30 octombrie 2003¹⁷, în timp ce cererea de măsuri provizorii în cauza T-253/03 R a fost admisă în parte. Astfel, acesta a dispus suspendarea executării deciziei de respingere din 8 mai 2003, deoarece Comisia hotărâse în aceasta deschiderea plicului sigilat care conținea documentele din seria A; în plus, acesta a dispus ca documentele respective să fie păstrate la grefa Tribunalului până când acesta se va pronunța cu privire la acțiunea principală. De asemenea, președintele Tribunalului a luat act de declarația Comisiei, potrivit căreia aceasta nu ar permite terților să aibă acces la documentele din seria B până la pronunțarea hotărârii în acțiunea principală din cauza T-253/03.

20. În urma recursului formulat de Comisie, la 27 septembrie 2004¹⁸, președintele Curții a anulat Ordonanța președintelui Tribunalului din 30 octombrie 2003 privind aplicarea unor măsuri provizorii în măsura în care prin aceasta se suspenda executarea deciziei de respingere din 8 mai 2003 și se dispunea păstrarea documentelor din seria A la grefa Tribunalului. De asemenea, acesta a luat act de declarația Comisiei, potrivit căreia aceasta nu ar permite terților să aibă acces la documentele din seria A până la pronunțarea hotărârii în acțiunea principală din cauza T-253/03.

15 — A se vedea mai sus punctul 7 din aceste concluzii.

16 — A se vedea de asemenea punctul 16 din aceste concluzii.

17 — Ordonanța președintelui Tribunalului din 30 octombrie 2003, Akzo Nobel Chemicals și Akcros Chemicals/Comisia (T-125/03 R și T-253/03 R, Rec., p. II-4771).

18 — Ordonanța președintelui Curții din 27 septembrie 2004, Comisia/Akzo și Akcros [C-7/04 P(R), Rec., p. I-8739].

21. În urma acestui demers, prin scrisoarea din 15 octombrie 2004, grefa Tribunalului a returnat Comisiei plicul sigilat care conținea documente din seria A.
- anularea deciziei de respingere a Comisiei din 8 mai 2003, în măsura în care prin aceasta se respinge returnarea corespondenței electronice cu juristul întreprinderii Akzo Nobel;
22. În cadrul acțiunilor principale, Tribunalul a adoptat hotărârea atacată la 17 septembrie 2007, prin care a respins ca inadmisibilă acțiunea în anulare formulată de Akzo și de Akcros împotriva deciziei prin care s-a dispus inspecția (cauza T-125/03) și ca nefondată acțiunea în anulare formulată împotriva deciziei de respingere (cauza T-253/03).
- obligarea Comisiei la plata cheltuielilor de judecată aferente prezentului recurs și procedurii în fața Tribunalului în măsura în care acestea se referă la motivul de recurs invocat în prezentul recurs.
24. La rândul său, Comisia solicită:
2. Procedura de recurs împotriva hotărârii atacate
- respingerea recursului și
23. Prin documentul din 30 noiembrie 2007¹⁹, Akzo și Akcros au declarat împreună prezentul recurs împotriva Hotărârii din 17 septembrie 2007. Obiectul acestui recurs este reprezentat exclusiv de problema dacă cele două mesaje electronice schimbate între domnul S. și directorul general al Akcros erau susceptibile sau nu să fie protejate în temeiul confidențialității comunicărilor dintre avocat și client. Recurentele solicită:
- obligarea recurentelor la plata cheltuielilor de judecată.
25. În fața Curții, recursul a inclus mai întâi procedura scrisă și a continuat cu ședința din 9 februarie 2010.
- anularea hotărârii atacate, în măsura în care prin aceasta se respinge cererea de protecție a confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți în ceea ce privește corespondența cu juristul întreprinderii Akzo Nobel;
3. Alte părți în procesul în primă instanță și intervenienți noi
26. Tribunalul de Primă Instanță a admis deja în procedura în primă instanță următoarele asociații în calitate de intervenienți în susținerea concluziilor Akzo și ale Akcros în

19 — Recursul în original, care a fost inițial trimis prin fax, a fost depus la grefa Curții la 8 decembrie 2007.

cauzele T-125/03 și T-253/03²⁰: Conseil des barreaux européens (Consiliul barourilor europene, denumit în continuare „CCBE”), Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten (Consiliul Ordinului olandez al avocaților, denumit în continuare „ARNOVA”), European Company Lawyers Association (Asociația europeană a consilierilor juridici în domeniul dreptului societăților comerciale, denumită în continuare „ECLA”), American Corporate Counsel Association – European Chapter (Asociația americană a consilierilor de întreprindere – Secția europeană, denumită în continuare „ACCE”) și International Bar Association (Asociația internațională a barourilor, denumită în continuare „IBA”). Aceste asociații participă în prezent și la această procedură de recurs în calitate de *alte părți la procedură*, acționând în susținerea Akzo și a Akcros.

28. Însă, președintele Curții a respins, în cadrul procedurii de recurs, solicitările următoarelor asociații de a fi admise în calitate de intervenienți în susținerea concluziilor Akzo și ale Akcros, deoarece acestea nu au dovedit că au în interes în soluționarea litigiului înaintat Curții (articolul 40 al doilea paragraf din Statutul Curții)²²: Association of General Counsel and Company Secretaries of the FTSE 100 (denumită în continuare „GC 100”), Chamber of Commerce of the United States of America (Camera de comerț a Statelor Unite ale Americii, denumită în continuare „CCUSA”), International Chamber of Commerce (Camera de comerț internațională, denumită în continuare „ICC”), American Bar Association (Asociația baroului american, denumită în continuare „ABA”), Law Society of England and Wales (denumită în continuare „LSEW”) și United States Council for International Business (denumit în continuare „USCIB”).

27. În plus, în temeiul articolului 40 primul paragraf din statut și al articolului 93 alineatul (1) coroborat cu articolul 123 din Regulamentul de procedură al Curții, președintele Curții a admis următoarele state membre în calitate de *intervenienți* în susținerea concluziilor Akzo și ale Akcros²¹: Irlanda, Regatul Țărilor de Jos și Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord.

29. Tribunalul respinsese deja în primă instanță cererile altor două asociații care au solicitat să intervină în cauzele T-125/03 și T-253/03²³ în susținerea concluziilor Akzo și ale Akcros: European Council on Legal Affairs (Consiliul european privind aspectele juridice) și Section on Business Law of the International Bar Association

20 — Ordonanțele președintelui Camerei a cincea a Tribunalului din 4 noiembrie 2003, respectiv din 10 martie 2004, precum și Ordonanța președintelui Camerei întâi a Tribunalului din 26 februarie 2007.

21 — Ordonanța președintelui Curții din 8 iulie 2008, Akzo Nobel Chemicals și Akcros Chemicals/Comisia și alții (C-550/07 P).

22 — A se vedea cele șase Ordonanțe ale președintelui Curții din 5 februarie 2009, Akzo Nobel Chemicals și Akcros Chemicals/Comisia și alții (C-550/07 P), precum și – cu privire la cererea reluată a LSEW – Ordonanța din 17 noiembrie 2009, Akzo Nobel Chemicals și Akcros Chemicals/Comisia și alții (C-550/07 P).

23 — Ordonanțele Tribunalului de Primă Instanță (Camera a cincea) din 28 mai 2004.

(Departamentul de drept al afacerilor din cadrul Asociației internaționale a barourilor).

Comisia *nu* s-a întemeiat pe cele două mesaje electronice în litigiu.

C — Încheierea intermediară a procedurii administrative de către Comisie

30. Astfel cum Comisia a comunicat Curții, după finalizarea etapei scrise a procedurii de recurs, procedura administrativă pentru care s-au efectuat inspecții la sediile Akzo și Akcros în anul 2003 a fost între timp finalizată. Prin decizia din 11 noiembrie 2009, adoptată în temeiul articolului 81 CE coroborat cu articolul 7 și cu articolul 23 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1/2003, Comisia a aplicat amenzi în valoare totală de 173 860 400 EUR unui număr de 24 de producători de aditivi din plastic²⁴. Printre destinatarii acestei decizii se numără, nu în ultimul rând, pe lângă Akcros Chemicals Ltd, și mai multe societăți ale grupului Akzo Nobel, însă nu și societatea Akzo Nobel Chemicals Ltd.

31. Conform afirmațiilor sale necontrazise până în prezent, în decizia din 11 noiembrie 2009 privind amenda menționată anterior,

24 — Procedura în materia înțelegerilor între întreprinderi COMP/38.589 — „Stabilizatori termici”; a se vedea și comunicatul de presă al Comisiei din 11 noiembrie 2009 (IP/09/1695).

IV — Aprecieri juridică

32. În recursul formulat, Akzo și Akcros nu mai reiau toate subiectele care au constituit obiectul procedurii în primă instanță. În procedura de recurs, dezbateră juridică se limitează mai degrabă numai la o parte din documentele conținute în seria B, mai exact la cele două mesaje electronice schimbate între domnul S. și directorul general al Akcros, ale căror copii au fost anexate la dosar de Comisie în urma efectuării inspecției.

A — Interesul de a exercita acțiunea

33. Înainte de aprecierea pe fond a recursului, trebuie să se stabilească dacă Akzo și Akcros pot avea interesul de a exercita acțiunea în prezenta procedură.

34. Cerința privind interesul de a exercita acțiunea garantează la nivel procesual că instanțele nu vor fi sesizate în scopul de a clarifica cu titlu de aviz chestiuni juridice de natură pur ipotetică. Interesul de a exercita acțiunea este, prin urmare, o condiție obligatorie de admisibilitate, care trebuie examinată din oficiu și care poate deveni relevantă în

diferite etape ale procedurii. Așadar, interesul de a exercita acțiunea trebuie să existe deja, fără nici cea mai mică îndoială, la momentul introducerii acțiunii sau a recursului; în plus, acesta trebuie să continue să existe ulterior celui moment până la pronunțarea hotărârii Curții în cauza respectivă²⁵.

35. Interesul de a exercita acțiunea există atât timp cât recursul poate procura, prin rezultatul său, un beneficiu părții care l-a formulat²⁶.

36. În prezenta cauză, Comisia își exprimă îndoiala din două puncte de vedere. Pe de o parte, cele două mesaje electronice, la care s-ar fi limitat între timp cauza, nu erau susceptibile să li se aplice secretul profesional, deoarece acestea nu au fost redactate în contextul exercitării dreptului la apărare. Pe de altă parte, în litigiul principal a fost adoptată între timp decizia din 11 noiembrie 2009 prin

25 — Cu privire la cerința referitoare la interesul de a exercita acțiunea în cadrul unei proceduri de recurs, a se vedea Hotărârea din 19 octombrie 1995, Rendo și alții/Comisia (C-19/93 P, Rec., p. I-3319, punctul 13), și Concluziile noastre prezentate la 13 decembrie 2007 în cauza Bertelsmann & Sony/Impala (C-413/06 P, Rep., p. I-4951, punctul 74).

26 — Hotărârea Rendo și alții/Comisia (citată la nota de subsol 25, punctul 13), Hotărârea din 13 iulie 2000, Parlamentul European/Richard (C-174/99 P, Rec., p. I-6189, punctul 33), Hotărârea din 25 iulie 2002, Unión de Pequeños Agricultores/Consiliul (C-50/00 P, Rec., p. I-6677, punctul 21), Hotărârea din 3 aprilie 2003, Parlamentul European/Samper (C-277/01 P, Rec., p. I-3019, punctul 28), Hotărârea din 10 septembrie 2009, Akzo Nobel și alții/Comisia (C-97/08 P, Rep., p. I-8237, punctul 33), și Hotărârea din 17 septembrie 2009, Comisia/Koninklijke FrieslandCampina (C-519/07 P, Rep., p. I-8495, punctul 63).

care s-au aplicat amenzi, decizie în care Comisia nu s-ar fi întemeiat pe aceste două mesaje electronice; prin urmare, cel târziu până la acel moment ar fi dispărut interesul Akzo și Akcros de a exercita acțiunea.

37. Niciuna dintre cele două obiecții ale Comisiei nu este fondată.

38. În ceea ce privește primul argument, problema dacă Tribunalul a refuzat în mod corect ca cele două documente în litigiu să fie protejate în temeiul confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți nu reprezintă o chestiune de admisibilitate, ci o chestiune de temeinicie a recursului. Recurentelor le-ar putea lipsi interesul de a exercita acțiunea numai dacă ar fi *evident* că cele două mesaje electronice schimbate între domnul S. și directorul general al Akcros nu ar fi protejate în mod cert din punctul de vedere al conținutului în nicio privință în temeiul confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți. Totuși, decizia atacată nu conține constatări de fapt în ceea ce privește conținutul acestor mesaje electronice și contextul în care au fost trimise, deoarece, având în vedere soluția propusă de Tribunal, aceste aspecte erau lipsite de relevanță. În consecință, în prezenta procedură de recurs, nu se poate exclude de la început existența interesului de a exercita acțiunea. În acest stadiu al procedurii, orice analiză mai intensă a conținutului și a

contextului mesajelor electronice în litigiu ar conduce inevitabil la o confuzie între aspectele privind admisibilitatea și temeinicia și ar fi lipsită de relevanță în economia procesului.

39. La fel de puțin relevant este și cel de al doilea argument al Comisiei, conform căruia interesul recurențelor pentru continuarea acestei proceduri de recurs ar fi dispărut odată cu adoptarea deciziei prin care s-au aplicat amenzi din 11 noiembrie 2009.

40. Astfel, la solicitarea din cadrul ședinței, Comisia a fost nevoită să admită că una dintre cele două recurențe din prezenta procedură, mai exact Akzo Nobel Chemicals Ltd, nu este destinată deciziei prin care s-au aplicat amenzi din 11 noiembrie 2009. Prin urmare, interesul de a exercita acțiunea al *acestei* societăți nu a putut fi pus deloc sub semnul întrebării prin decizia prin care s-au aplicat amenzi, menționată anterior. Deja din această situație se poate trage concluzia că și în ceea ce privește Akcros Chemicals Ltd, cea de a doua recurență, nu mai este nevoie de altă examinare cu privire la interesul de a exercita acțiunea, având în vedere că este vorba despre un recurs formulat împreună²⁷.

41. În orice caz, protecția juridică a întreprinderilor implicate împotriva măsurilor de percheziție nu poate fi subordonată condiției dacă, într-o decizie ulterioară prin care se aplică amenzi, Comisia s-a întemeiat sau nu s-a întemeiat pe un document susceptibil să

fie protejat în baza confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți. Eventuala nerespectare a confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți în timpul unei inspecții reprezintă o atingere gravă adusă unui drept fundamental, care nu intervine însă atunci când Comisia se întemeiază pe un document scutit de sechestrul pentru adoptarea unei decizii pe fond, ci atunci când un funcționar al Comisiei își însușește un document sau o copie a acestuia. În consecință, această atingere adusă unui drept fundamental nu va fi rezolvată sau „soluționată” prin faptul că în cele din urmă Comisia nu a utilizat ca probă documentul respectiv. Mai mult, intervenția care afectează drepturile fundamentale își produce efectele cel puțin atâta timp cât Comisia a deținut în posesia sa documentul sau o copie a acestuia. Întreprinderea în cauză își păstrează tot atâta timp interesul de a exercita acțiunea în justiție împotriva acestei măsuri²⁸.

42. În acest context trebuie amintit principiul protecției jurisdicționale efective care este recunoscut în jurisprudența constantă ca principiu general al dreptului comunitar²⁹ și rezultă din tradițiile constituționale comune ale statelor membre, precum și din articolele 6

28 — Dacă funcționarii Comisiei au aflat conținutul unui document, atingerea adusă unui drept fundamental poate atunci să își producă efectele și după returnarea sau distrugerea documentului. În acest caz, și interesul de a exercita acțiunea va exista în continuare.

29 — Hotărârea din 15 mai 1986, Johnston (222/84, Rec., p. 1651, punctele 18 și 19), Hotărârea Unión de Pequeños Agricultores/Consiliul (citată la nota de subsol 26, punctul 39), Hotărârea din 13 martie 2007, Unibet (C-432/05, Rep., p. I-2271, punctul 37), și Hotărârea din 3 septembrie 2008, Kadi și Al Barakat International Foundation/Consiliul și Comisia (C-402/05 P și C-415/05 P, Rep., p. I-6351, punctul 335).

27 — A se vedea în acest sens Hotărârea din 24 martie 1993, CIREFS și alții/Comisia (C-313/90, Rec., p. I-1125, punctele 30 și 31).

și 13 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale³⁰. Acest principiu a fost introdus între timp și în articolul 47 primul paragraf din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene³¹; de la intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, cartea este obligatorie din punct de vedere juridic [articolul 6 alineatul (1) TUE], fiind de aceea, în stadiul actual al procedurii, criteriul pentru aprecierea faptului dacă recurențele mai dețin în prezent interesul de a exercita acțiunea.

(respectiv copii ale acestora). Este în natura lucrurilor ca, în urma unei examinări mai amănunțite, unele documente, la prima vedere relevante, să se dovedească a nu fi probe valabile. De asemenea, pot apărea situații în care procedurile privind înțelegeri inițiate mai întâi împotriva anumitor întreprinderi să înceteze din lipsă de probe, în urma evaluării rezultatelor inspecției. Dacă, în astfel de cazuri, întreprinderilor în discuție li s-ar refuza accesul la instanțele Uniunii Europene în vederea stabilirii legalității inspecției sau a anumitor acțiuni ale funcționarilor Comisiei legate de inspecție, s-ar crea un „spațiu fără măsuri legale”.

43. Întreprinderile la sediile cărora Comisia efectuează o inspecție trebuie să aibă posibilitatea să verifice în instanță, în detaliu și efectiv, legalitatea dispoziției în temeiul căreia se efectuează inspecția, precum și acțiunile întreprinse în cursul inspecției.

45. Prin urmare, recurențele își mențin interesul în continuarea procedurii. Recursul acestora este admisibil.

44. În timpul inspecției, funcționarii Comisiei ridică de regulă o serie de documente

B — *Aprecierea pe fond a recursului*

30 — Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma, la 4 noiembrie 1950 (denumită în continuare „CEDO”). Conform jurisprudenței constante, CEDO are o semnificație specială în vederea stabilirii standardului în materie de drepturi fundamentale la nivelul Uniunii Europene; a se vedea printre altele Hotărârea Curții din 26 iunie 2007, *Ordre des barreaux francophones et germanophones și alții* (C-305/05, Rep., p. I-5305, punctul 29 și referirile citate); a se vedea și articolul 6 alineatul (3) TUE.

31 — Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene a fost proclamată în mod solemn pentru prima dată la 7 decembrie 2000 la Nisa (JO 2000, C 364, p. 1) și ulterior, încă o dată, la 12 decembrie 2007 la Strasbourg (JO 2007, C 303, p. 1).

46. Recursul formulat de Akzo și Akros are la bază trei motive de recurs îndreptate împotriva punctelor 165-185 din hotărârea atacată. Recurențele afirmă în principal că Tribunalul a refuzat să acorde beneficiul secretului

profesional în privința corespondenței interne cu avocatul intern al grupului Akzo.

47. În dreptul Uniunii, protecția secretului profesional are statutul unui principiu general de drept cu valoare de drept fundamental. Acest fapt rezultă, pe de o parte, din principiile care sunt comune legislațiilor statelor membre³²: conform situației actuale, secretul profesional este recunoscut în toate cele 27 de state membre ale Uniunii Europene; deși unele protecții acestuia este stabilită numai în jurisprudență³³, de cele mai multe ori este cel puțin consacrată la nivel legislativ sau chiar constituțional³⁴. Pe de altă parte, protecția secretului profesional este consacrată și la articolul 8 alineatul 1 din CEDO (respectarea corespondenței) coroborat cu articolul 6

alineatul 1 și alineatul 3 litera c) din CEDO³⁵ (dreptul la un proces echitabil), precum și la articolul 7 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene³⁶ (respectarea comunicărilor) coroborat cu articolul 47 primul paragraf, al doilea paragraf a doua teză și cu articolul 48 alineatul (2) din cartea menționată (dreptul la consiliere, apărare și reprezentare, respectarea dreptului la apărare).

48. Secretul profesional servește la protejarea comunicărilor dintre un client și un avocat independent de acesta. Secretul profesional reprezintă, pe de o parte, o completare necesară a dreptului la apărare al clientului³⁷ și se bazează, pe de altă parte, pe rolul specific al avocatului în calitate de „colaborator

32 — A se vedea Hotărârea din 18 mai 1982, AM & S/Comisia („AM & S”, 155/79, Rec., p. 1575, în special punctul 18). A se vedea și Concluziile avocatului general Léger prezentate la 10 iulie 2001 în cauza Wouters și alții (C-309/99, Rec., p. I-1577, punctul 182) și Concluziile avocatului general Poiares Maduro prezentate la 14 decembrie 2006 în cauza Ordre des barreaux francophones et germanophone și alții (citată la nota de subsol 30, punctul 39). A se vedea în plus Ordonanța Tribunalului de Primă Instanță din 4 aprilie 1990, Hilti/Comisia (T-30/89, Rec., p. II-163, punctele 13 și 14).

33 — Se aplică Regatul Unit și Irlandei, ale căror sisteme juridice sunt marcate de „Common Law”.

34 — Secretul profesional este stabilit constituțional în special în Bulgaria (articolul 30 alineatul 5 din Constituția Bulgariei) și în Spania (articolul 24 alineatul 2 din Constituția Spaniei); în plus, prevederi constituționale din Italia, Portugalia și România și prevederi legale din Suedia fac referire la secretul profesional cu statut constituțional.

35 — În jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului se face trimitere, de regulă, numai la articolul 8 din CEDO; cu privire la acest subiect, a se vedea, de exemplu, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea Campbell împotriva Regatului Unit din 25 martie 1992 (cererea nr. 13590/88, seria A, nr. 233), Hotărârea Niemietz împotriva Germaniei din 16 decembrie 1992 (cererea nr. 13710/88, seria A, nr. 251-B), Hotărârea Foxley împotriva Regatului Unit din 20 septembrie 2000 (cererea nr. 33274/96), Hotărârea Smirnov împotriva Rusiei din 7 iunie 2007 (cererea nr. 71362/01), *Recueil des arrêts et décisions* 2007-VII, și Hotărârea André și alții împotriva Franței din 24 iulie 2008 (cererea nr. 18603/03), selectată pentru publicarea în *Recueil des arrêts et décisions*. Ocazional se stabilește legătura și cu articolul 6 din CEDO (a se vedea Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea Niemietz împotriva Germaniei, citată anterior, § 37, și Hotărârea Foxley împotriva Regatului Unit, citată anterior, § 50).

36 — La data adoptării deciziilor contestate ale Comisiei, Carta drepturilor fundamentale nu producea încă efecte juridice obligatorii comparabile cu cele ale legislației primare. Cu toate acestea, ca sursă de interpretare juridică, carta oferea încă de atunci indicații privind drepturile fundamentale garantate de dreptul Uniunii [a se vedea printre altele Hotărârea din 27 iunie 2006, Parlamentul European/Consiliul (C-540/03, Rec., p. I-5769, punctul 38), și punctul 108 din Concluziile noastre prezentate la 8 septembrie 2005 în această cauză, precum și Hotărârea din 13 martie 2007, Unibet (C-432/05, Rep., p. I-2271, punctul 37)].

37 — Hotărârea AM & S (citată la nota de subsol 32, punctele 20 și 23); a se vedea în același sens Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea André și alții împotriva Franței (citată la nota de subsol 35, § 41).

al justiției”³⁸, care trebuie să acorde clientului asistența juridică de care acesta are nevoie, într-un mod complet independent și având în vedere interesele prioritare ale justiției³⁹.

49. Dacă, în cadrul unei proceduri judiciare sau al pregătirii acesteia, avocatul ar fi obligat să coopereze cu autoritățile publice, transmițându-le informații obținute cu ocazia consultațiilor juridice acordate în cadrul unei asemenea proceduri, acesta nu ar fi în măsură să își îndeplinească misiunea de consiliere, de apărare și de reprezentare a clientului său într-un mod corespunzător, iar acesta din urmă ar fi, prin urmare, lipsit de drepturile care îi sunt conferite prin articolul 6 din CEDO, precum și prin articolele 47 și 48 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene⁴⁰.

50. În prezenta acțiune, existența în sine a secretului profesional nu este pusă la îndoială în mod serios de către niciuna dintre părți. Este însă intens contestat domeniul de aplicare al protecției pe care îl asigură secretul profesional. Concret, este necesar să se clarifice

dacă și în ce măsură comunicările din cadrul întreprinderilor sau al grupurilor de întreprinderi cu avocații interni sunt incluse în domeniul de aplicare al protecției secretului profesional. În funcție de aceasta se decide în ultimă instanță întinderea competențelor de inspecție ale Comisiei în procedurile privind înțelegerile, în conformitate cu articolul 14 din Regulamentul nr. 17 (pentru cazurile viitoare, articolele 20 și 21 din Regulamentul nr. 1/2003⁴¹).

1. Cu privire la domeniul de aplicare al secretului profesional și cu privire la pretinsa încălcare a principiului egalității (primul motiv de recurs)

51. Recurențele își întemeiază în primul rând recursul pe primul motiv de recurs. În cadrul acestui motiv, Akzo și Akcros impută Tribunalului că a interpretat eronat principiul secretului profesional, așa cum acesta a fost explicat de către Curte în Hotărârea AM & S⁴², și a încălcat astfel principiul egalității.

38 — Denumirea avocatului ca „Organ der Rechtspflege” [organ al justiției] este mai uzuală în limba germană; nu există însă o diferență de fond față de expresia „Mitgestalter der Rechtspflege” [colaborator al justiției], utilizată de Curte în Hotărârea AM & S, în măsura în care aceasta este relevantă în prezentul context.

39 — Hotărârea AM & S (citată la nota de subsol 32, punctele 20, 23 și 24); în același sens a se vedea Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea Niemietz împotriva Germaniei (citată la nota de subsol 35, § 37).

40 — Hotărârea Ordre des barreaux francophones et germanophone și alții (citată la nota de subsol 30, punctul 32).

41 — Competențele de inspecție ale Comisiei în controlul concentrărilor economice europene între întreprinderi conform articolului 13 din Regulamentul (CE) nr. 139/2004 al Consiliului din 20 ianuarie 2004 privind controlul concentrărilor economice între întreprinderi [Regulamentul (CE) privind concentrările economice, JO L 24, p. 1, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 201] sunt similare celor prevăzute la articolul 20 din Regulamentul nr. 1/2003 și au o intensitate cu puțin mai redusă.

42 — Citată la nota de subsol 32.

a) Cu privire la domeniul de aplicare al secretului profesional în conformitate cu hotărârea AM & S (prima parte a primului motiv de recurs)

52. În prima parte a primului motiv de recurs⁴³, recurentele Akzo și Akcros susțin, cu sprijinul mai multor alte părți la proces, că Tribunalul a înțeles în mod eronat și pur „literal” Hotărârea AM & S a Curții de Justiție, în loc să o interpreteze și să o aplice conform sensului și scopului acesteia. În opinia recurentelor, prin efectuarea unei „interpretări teologice” a Hotărârii AM & S, Tribunalul ar fi trebuit să ajungă la concluzia că schimbul litigios de mesaje electronice cu avocatul intern al Akzo, domnul S., era acoperit de principiul confidențialității.

53. În primul rând, trebuie să menționăm că suntem de acord cu opinia Regatului Unit, conform căreia Hotărârea AM & S nu reprezintă un act legislativ. În acest context, apar imediat îndoieli cu privire la oportunitatea referirilor recurentelor la diferitele metode de interpretare – literală și teologică – în cazul în speță. În cele din urmă însă, acest aspect poate rămâne nesoluționat, deoarece principala critică a Akzo și Akcros este că Tribunalul a înțeles greșit domeniul de aplicare al secretului profesional, astfel cum reiese din Hotărârea AM & S. Vom analiza această critică în cele ce urmează.

43 — Facem referire la punctele 10-43 din recurs.

54. În Hotărârea AM & S, Curtea de Justiție a recunoscut că „confidențialitatea corespondenței dintre avocați și clienți” trebuie să facă obiectul unei protecții și la nivel comunitar (în prezent la nivelul Uniunii Europene). Pentru a beneficia de această protecție, Curtea de Justiție a identificat două condiții cumulative („criterii”), pe care le preluase dintr-o comparație a ordinilor juridice ale statelor membre de la acea dată⁴⁴:

- în primul rând, comunicarea cu avocatul trebuie să aibă legătură cu exercitarea dreptului la apărare al clientului: trebuie să fie vorba despre o „comunicare”, „care se derulează în scopul și în interesul dreptului la apărare al clientului” (*legătura cu dreptul la apărare*);
- în al doilea rând, trebuie să fie vorba despre comunicarea cu un avocat independent, mai exact cu un avocat care „nu este legat de client printr-un contract de muncă” (*independența avocatului*).

55. Părțile la proces sunt unanim de acord că, în stadiul actual, litigiul apărut între ele se mai referă doar la al doilea dintre aceste criterii, mai exact la independența avocatului cu care a avut loc schimbul de comunicări⁴⁵. Cu toate acestea, există o dispută aprigă între ele cu privire la modul în care trebuie înțeles acest

44 — Hotărârea AM & S (citată la nota de subsol 32, punctele 21 și 22).

45 — În măsura în care Comisia pune sub semnul întrebării existența legăturii cu exercitarea dreptului la apărare în cazul în speță, aceasta se referă numai la *interesul de a exercita acțiunea* al recurentelor; a se vedea în acest sens mai sus punctele 33-45 din aceste concluzii.

criteriu al independenței. În special pe parcursul ședinței, fiecare parte a imputat părții adverse că a adoptat o perspectivă excesiv de formalistă și că a pierdut din vedere principiile care stau la baza criteriului independenței.

care se aplică în cazul în speță domnului S., sunt deosebit de importante.

56. Spre deosebire de Comisie, recurențele, precum și intervenenții în susținerea acestora și alte părți implicate în proces sunt de părere că acest criteriu al independenței avocatului nu trebuie interpretat în mod *negativ* în sensul excluderii avocaților interni, ci în mod *pozitiv*, prin referire la obligațiile profesionale și etice care se aplică în principiu tuturor juriștilor înscrși în barou⁴⁶. Părțile susțin că, având în vedere obligațiile de etică profesională care i se aplică, un jurist al unei întreprinderi, care în același timp este înscris în barou, se bucură de aceeași independență ca și un avocat extern care își exercită profesia ca liber-profesionist sau în calitate de salariat al unei societăți de avocatură. Garanțiile privind independența unui *advocaat in dienstbetrekking* conform dreptului olandez⁴⁷ (de asemenea denumit „Cohen advocaat”⁴⁸),

57. Nu considerăm că această argumentație este convingătoare.

58. Din Hotărârea AM & S rezultă fără echivoc că cerința privind independența presupune *absența oricărui raport de muncă* între avocat și clientul său. Referirea explicită la acest aspect în două puncte din motivarea hotărârii⁴⁹ ar fi fost inutilă dacă Curtea ar fi admis ca suficiente doar înscrierea formală în barou și obligațiile profesionale și etice pentru garantarea independenței unui avocat.

59. Astfel, în Hotărârea AM & S, Curtea a interpretat în mod deliberat secretul profesional în sensul că protecția oferită de acesta nu se extinde asupra comunicărilor interne din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi cu avocații interni. Acest fapt devine deosebit de clar dacă se compară hotărârea și concluziile avocatului general Sir Gordon Slynn: avocatul general a făcut referire la discuția detaliată privind poziția juristului de întreprindere, care a făcut obiectul acelei cauze, și s-a pronunțat în mod ferm pentru ca secretul profesional să se aplice și avocaților „calificați profesional și care se supun

46 — Irlanda pare să dorească extinderea și mai mult a protecției oferite de secretul profesional chiar și asupra avocaților interni, a căror „independență” este garantată doar de prevederile dreptului muncii (punctul 12 din memoriul în intervenție).

47 — Textual: „avocat angajat într-un raport de muncă” sau avocat intern.

48 — Termenul „Cohen advocaat” face referire la președintele unui grup de lucru constituit anterior reformei normelor olandeze de etică profesională.

49 — Hotărârea AM & S (citată la nota de subsol 32, punctele 21 și 27).

regulilor profesionale” și care „sunt angajați cu normă întreagă [...] în departamentele juridice ale întreprinderilor private”⁵⁰. Curtea nu s-a declarat de acord cu această opinie în Hotărârea AM & S.

60. În schimb, în Hotărârea AM & S, conceptul de independență a avocatului nu este stabilit însă *numai în mod pozitiv* – prin referire la obligațiile de etică profesională⁵¹ –, *ci și în mod negativ* – prin sublinierea absenței unui raport de muncă^{52 53}. Numai în cazul în care un jurist se supune în calitate de avocat obligațiilor de etică profesională aplicabile în Uniunea Europeană și, în plus, nu este angajat în niciun raport de muncă cu clientul său, comunicările dintre cei doi sunt protejate de secretul profesional conform legislației Uniunii Europene.

61. Această teză are la bază faptul că, în pofida înscrierii sale în barou și a obligațiilor de etică profesională asociate calității sale de membru al baroului, un avocat intern nu beneficiază față de angajatorul său de *același grad de independență* precum avocatul care activează în cadrul unei societăți de avocatură

50 — Concluziile avocatului general Sir Gordon Slynn prezentate la 26 ianuarie 1982 în cauza AM & S (citată la nota de subsol 32, p. 1655).

51 — Hotărârea AM & S (citată la nota de subsol 32, punctul 24).

52 — Hotărârea AM & S (citată la nota de subsol 32, punctele 21 și 27).

53 — A se vedea de asemenea Concluziile avocatului general Léger prezentate în cauza Wouters și alții (citată la nota de subsol 32, punctul 181): „[Independența avocatului] se manifestă de asemenea față de client, care nu poate deveni angajatorul avocatului său”.

externe față de clientul său. În aceste condiții, avocatului intern îi va fi mai dificil decât avocatului extern să soluționeze eficient eventualele conflicte de interese între obligațiile sale profesionale și scopurile și dorințele clientului său.

62. Gradul insuficient de independență a avocatului intern rezultă în primul rând din faptul că, în multe cazuri, avocatul intern în calitate de angajat trebuie să se supună instrucțiunilor angajatorului său și că avocatul intern este în orice caz integrat în structurile întreprinderii, respectiv ale grupului de întreprinderi. Pentru a reda exprimarea Tribunalului: avocatul intern depinde „din punct de vedere structural, ierarhic și funcțional”⁵⁴ de angajatorul său, acest lucru nefiind valabil pentru relația dintre un avocat extern și clientul său.

63. Recurențele și alte câteva părți la proces obiectează că, în conformitate cu dreptul olandez, un *advocaat in dienstbetrekking*, precum domnul S., este scutit în mod expres de instrucțiunile angajatorului său cu privire la activitatea sa de consiliere juridică. În acest sens, întreprinderea și avocatul său intern ar încheia un acord separat⁵⁵, care ar trebui să se supună normelor de supraveghere ale baroului olandez. Divergențele de opinii cu privire

54 — Punctul 168 din hotărârea atacată.

55 — Se face referire la așa-numitul „professioneel statuut voor de advocaat in dienstbetrekking” (statutul profesional al avocaților salariați).

la modalitatea și la conținutul activității de consiliere juridică a avocatului intern nu îi vor da însă dreptul angajatorului să aplice măsuri disciplinare împotriva avocatului intern și în special să înceteze contractul de muncă. În caz de litigiu, se poate face apel, pe de o parte, la *Raad van Toezicht*, un organ de supraveghere a eticii profesionale instituit de Ordinul olandez al avocaților și la instanțele naționale, pe de altă parte.

64. Caracterul exemplar al acestor măsuri este incontestabil. Acestea consolidează poziția avocatului intern în cadrul întreprinderii unde este angajat. Cu toate acestea, măsurile respective nu sunt de natură să garanteze avocatului intern un grad de independență comparabil cu cel al unui avocat extern. Însă realitatea nu ține întotdeauna seama de reglementări. Chiar dacă o întreprindere se obligă în baza unui contract să se abțină de la a da dispoziții de fond avocatului său intern, nu se poate asigura astfel că relațiile dintre avocatul intern și angajatorul său sunt în mod real lipsite de presiunea și de influențele directe sau indirecte în activitatea cotidiană. Posibilitatea ca un avocat intern să acorde consiliere juridică într-adevăr independentă depinde în fiecare caz în parte mai mult de comportamentul și de atitudinea adoptată de angajatorul său.

65. Independent de aceasta, există dubii dacă în practică este într-adevăr posibil să fie incriminate în mod eficient toate cazurile în care un angajator pune sub semnul întrebării independența avocatului său intern fie

intenționat, fie neintenționat. De fapt, persoanele interesate ar fi mai reticente în a permite escaladarea fiecărui conflict, aducând astfel de fiecare dată din nou în discuție baza necesară pentru continuarea colaborării. În plus, există pericolul real ca un avocat intern dornic să își manifeste obediența față de angajatorul său să ofere consultanță juridică cu un conținut care să fie pe placul angajatorului.

66. Însă chiar dacă am fi de acord cu supozițiile recurentelor că măsuri precum cele prevăzute de dreptul olandez pot fi aplicate eficient, aceasta nu schimbă cu nimic faptul că avocatul intern este de cele mai multe ori *dependent economic* de angajatorul său; această temă a făcut subiectul unei dezbateri aprinse între părțile la proces atât în cadrul procedurii scrise, precum și mai ales în cadrul ședinței⁵⁶.

67. Desigur că este adevărat că într-o anumită măsură și avocații externi depind economic de clienții lor. Dacă un client nu este mulțumit de consultanța juridică sau de apărarea furnizată de avocatul său extern, clientul îi poate retrage mandatul sau, dacă este cazul, poate să nu mai apeleze pe viitor la serviciile sale; spre deosebire de avocații interni și de alți juriști ai întreprinderilor, în aceste situații, avocații externi nu beneficiază de niciun fel de protecție împotriva concedierilor. Pentru

56 — În contextul acestei discuții s-au exprimat opiniile divergente al părților cu privire la „structura stimulentei” („incentive structure”) pentru activitățile avocaților interni și ale avocaților externi.

avocații care își câștigă existența în principal din activitatea de consiliere juridică și în instanță pentru un client mare sau pentru un număr redus de clienți mari, acest fapt poate deveni un pericol major pentru independența acestora.

68. Însă, în cazul avocaților externi, acest pericol este și rămâne mai degrabă o excepție și nu corespunde rolului tipic al unui avocat liber-profesionist, respectiv al unei societăți de avocatură independente. Un avocat cu activitate independentă lucrează de regulă pentru mai mulți clienți, ceea ce îi ușurează misiunea în cazul unui conflict de interese între obligațiile sale profesionale și scopurile și dorințele urmărite de un client, deoarece, dacă este cazul, acesta poate înceta mandatul din proprie inițiativă pentru a-și proteja astfel independența.

69. Situația este însă complet diferită pentru un avocat intern. În calitate de salariat, acesta este de regulă – nu doar în cazuri excepționale – complet dependent economic de angajatorul său de la care avocatul câștigă cea mai mare a venitului său sub formă de salariu. În măsura în care normele naționale aplicabile în materie de etică profesională permit unui avocat intern ca pe lângă activitatea sa ca salariat al unei întreprinderi

să desfășoare activități și pentru clienți externi⁵⁷, veniturile obținute de la acești clienți ar trebui să aibă o valoare financiară minoră pentru aceștia, neschimbând în niciun caz dependența economică față de angajatorul său. Gradul de dependență economică a unui avocat intern față de angajatorul său este, prin urmare, de regulă, cu mult mai mare decât cel al unui avocat extern față de clienții săi. Aspectul adus în discuție de unele dintre părțile la proces, potrivit căruia avocații interni sunt protejați de concediere conform prevederilor legislației muncii, nu schimbă cu nimic această dependență economică.

70. Pe lângă dependența economică față de angajatorul său, avocatul intern manifestă, de regulă, o *identificare personală* cu întreprinderea respectivă, precum și cu politica și cu strategia antreprenorială a acesteia, care este mult mai puternică decât cea susceptibilă să apară la avocații externi față de activitatea clienților lor.

71. Atât dependența economică mult mai mare, cât și identificarea mult mai puternică cu mandantul – angajatorul său – pledează împotriva propunerii conform căreia avocatul intern ar trebui să beneficieze de protecția oferită de secretul profesional în ceea ce

57 — Aceasta este situația în special în Germania. Conform declarațiilor prezentate Curții în cadrul ședinței, și în Țările de Jos unui „advocaat in dienstbetrekking” i se permite să presteze activități pentru clienți externi.

privește comunicările interne din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi⁵⁸.

72. În consecință, argumentarea avansată în acest sens de recurente și de celelalte părți care le susțin trebuie respinsă.

73. Unele părți la proces, în special Țările de Jos și ARNOVA, obiectează că această măsură de a refuza la modul general protejarea confidențialității comunicărilor cu avocații interni ar fi disproporționată. Acestea susțin că, drept „măsură mai puțin constrângătoare”, Comisia ar putea să verifice în fiecare caz dacă respectivul jurist al întreprinderii îndeplinește condiția de independență; în acest scop, aceasta ar putea lua legătura cu autoritățile naționale. Țările de Jos și ARNOVA pornesc aparent de la premisa că obținerea unui aviz general privind normele profesionale aplicabile în statul membru respectiv ar fi suficientă pentru a aprecia în mod concludent dacă un jurist al întreprinderii este independent.

58 — Situația este diferită doar dacă un avocat intern desfășoară, pe lângă activitatea sa în cadrul departamentului juridic al unei întreprinderi sau al unui grup de întreprinderi, și alte activități pentru clienți externi, care nu au legătură cu angajatorul său. Comunicările sale cu astfel de clienți externi sunt protejate în temeiul confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți, deoarece avocatul intern este independent de aceștia.

74. Nici acest argument nu este însă valabil. Astfel cum s-a precizat anterior, depinde mai presus de toate de practica concretă derulată zilnic într-o întreprindere dacă un avocat intern poate oferi consiliere juridică independentă sau dacă acesta este supus unor presiuni și influențe. În acest sens, o evaluare abstractă a prevederilor legale în vigoare în statul membru respectiv privind statutul avocaților interni nu este relevantă în sine, deoarece aceasta nu oferă informații nici cu privire la situația reală a raporturilor de muncă din cadrul întreprinderii respective, nici cu privire la dependența economică și la gradul de identificare personală a avocatului intern cu angajatorul său.

75. În consecință, prima parte a primului motiv de recurs este nefondată.

b) Cu privire la pretinsa încălcare a principiului egalității (a doua parte a primului motiv de recurs)

76. În a doua parte a primului motiv de recurs, Akzo și Akcros, precum și majoritatea intervenienților în susținerea acestora în cele două proceduri susțin că Tribunalul a încălcat principiul egalității de tratament prin faptul că a tratat juriștii întreprinderilor diferit față de avocații externi în ceea ce privește secretul profesional⁵⁹.

59 — Punctele 44-48 din recurs.

77. Principiul egalității de tratament și al nediscriminării este un principiu general al dreptului Uniunii Europene⁶⁰, care a fost în-tre timp reflectat și în articolul 20 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Același principiu este de asemenea prevăzut și la articolul 14 din CEDO și în Protocolul adițional nr. 12 la CEDO, la care au făcut trimitere în completare unele părți la proces⁶¹.

78. Potrivit unei jurisprudențe constante, principiul egalității de tratament sau al nediscriminării impune ca situații comparabile să nu fie tratate în mod diferit și ca situații diferite să nu fie tratate în același mod, cu excepția cazului în care un astfel de tratament este justificat în mod obiectiv⁶².

79. Elementele care definesc diferite situații și astfel caracterul comparabil al acestora trebuie să fie determinate și evaluate în special în funcție de obiectul și de finalitatea actului comunitar care instituie distincția în cauză. În plus, trebuie luate în considerare principiile și obiectivele domeniului din care face parte actul respectiv⁶³.

80. Astfel cum s-a menționat deja⁶⁴, secretul profesional servește la protejarea comunicării între un client și un avocat independent de acesta. Secretul profesional reprezintă, pe de o parte, completarea necesară a dreptului la apărare al clientului și se întemeiază, pe de altă parte, pe rolul specific al avocatului în calitate de „colaborator al justiției”, care trebuie să acorde clientului, în mod complet independent și având în vedere interesele prioritare ale justiției, asistența juridică de care acesta are nevoie.

81. Contrar afirmațiilor avansate de ECLA, raportul de muncă al unui avocat angajat în calitate de jurist al unei întreprinderi reprezintă un factor extrem de important în aprecierea independenței sale. Aceasta deoarece, astfel cum s-a prezentat anterior în detaliu⁶⁵, un jurist al unei întreprinderi care este angajat – în pofida eventualei sale înscrieri în barou și a obligațiilor de etică profesională care derivă din această calitate de membru al baroului – nu beneficiază de același grad de independență față de angajatorul precum un

60 — Hotărârea din 20 octombrie 2005, Comisia/Portugalia (C-334/03, Rec., p. I-8911, punctul 24), și Hotărârea din 12 septembrie 2006, Eman și Sevinger (C-300/04, Rec., p. I-8055, punctul 57); a se vedea în același sens deja Hotărârea din 19 octombrie 1977, Ruckdeschel și alții (117/76 și 16/77, Rec., p. 1753, punctul 7), Hotărârea din 12 martie 1987, Raiffeisen Hauptgenossenschaft (215/85, Rec., p. 1279, punctul 23), și Hotărârea din 19 noiembrie 1998, SFI (C-85/97, Rec., p. I-7447, punctul 30).

61 — Protocolul adițional nr. 12 la CEDO a fost deschis pentru semnare la 4 noiembrie 2000 la Roma și a intrat în vigoare la 1 aprilie 2005. Până în prezent, acesta nu a fost semnat de toate statele membre ale Uniunii Europene și a fost ratificat numai de un număr restrâns de state (Spania, Luxemburg, Țările de Jos, România, Cipru și Finlanda); a se vedea în acest sens situația ratificărilor publicată pe pagina de internet a Consiliului Europei la adresa <http://conventions.coe.int> (ultima accesare la 21 februarie 2010). Acest nivel redus de participare limitează relevanța protocolului în soluționarea prezentului caz.

62 — Hotărârea din 10 ianuarie 2006, IATA și ELFAA (C-344/04, Rec., p. I-403, punctul 95), Hotărârea din 3 mai 2007, Advocaten voor de Wereld (C-303/05, Rep., p. I-3633, punctul 56), Hotărârea din 16 decembrie 2008, Arcelor Atlantique et Lorraine și alții („Arcelor”, C-127/07, Rep., p. I-9895, punctul 23), și Hotărârea din 7 iulie 2009, S.P.C.M. și alții (C-558/07, Rep., p. I-5783, punctul 74).

63 — A se vedea în acest sens Hotărârea Arcelor (citată la nota de subsol 62, punctul 26).

64 — A se vedea punctele 48 și 49 de mai sus din aceste concluzii.

65 — A se vedea comentariile la prima parte a primului motiv de recurs, în special punctele 61-72 din aceste concluzii.

avocat al unei societăți de avocatură externe față de clienții săi. În majoritatea cazurilor, avocatul intern își desfășoară activitatea exclusiv sau, în orice caz, în principal în beneficiul unui singur „client”, angajatorul său, în timp ce exercitarea profesiei de avocat care desfășoară activități independente presupune apărarea unui număr mult mai mare și mai divers de clienți și oferirea de consiliere juridică „tuturor celor care au nevoie”⁶⁶.

numai la actul formal de înscriere în barou a unui jurist al întreprinderii și la obligațiile de etică profesională care îi revin acestuia în urma dobândirii calității de membru în barou. În schimb, acest cadru juridic nu modifică cu nimic dependența economică și identificarea personală cu mult mai puternică a avocatului intern cu mandantul său⁶⁷, care este și angajatorul său. În consecință, indiferent de orice echivalență juridică, rămâne valabil că între avocații care desfășoară activități independente sau care sunt salariați ai unei societăți de avocatură și avocații interni există o diferență considerabilă în ceea ce privește gradul de independență a acestora.

82. În consecință, în ceea ce privește gradul respectiv de independență în materie de consiliere juridică și reprezentare în instanță există, de regulă, o diferență considerabilă între un avocat care desfășoară activități independente sau care este salariat al unei societăți de avocatură, pe de o parte, și un avocat intern, pe de altă parte. Având în vedere independența sa evident mai redusă, unui avocat intern îi va fi mai greu să soluționeze în mod eficient un conflict de interese între obligațiile sale profesionale și scopurile și dorințele urmărite de întreprinderea sa.

84. Pornind tocmai de la această diferență, Tribunalul a concluzionat, fără a săvârși o eroare de drept, că nu este oportună extinderea protecției oferite de secretul profesional asupra comunicărilor interne din cadrul întreprinderilor sau a grupului de întreprinderi cu avocații interni. Prin urmare, nu se poate constata că a avut loc o încălcare a principiului egalității de tratament.

83. Contrar opiniei prezentate de ARNOVA, diferența menționată nu este irelevantă doar pentru că legiuitorul național – în cazul în speță, legiuitorul olandez – a asimilat din punct de vedere juridic avocații externi și avocații interni (advocaten in dienstbetrekking). De fapt, această asimilare se referă

85. În consecință, a doua parte a primului motiv de recurs este nefondată.

66 — Hotărârea AM & S (citată la nota de subsol 32, punctul 18).

67 — A se vedea în acest sens din nou comentariile noastre la prima parte a primului motiv de recurs, în special punctele 66-71 din aceste concluzii.

c) Concluzie intermediară

a) Cu privire la preținsele evoluții din „peisajul juridic” (prima parte a celui de al doilea motiv de recurs)

86. Deoarece primul motiv de recurs este în totalitate nefondat, trebuie examinat cel de al doilea motiv de recurs, invocat cu titlu subsidiar.

88. Evoluțiile din „peisajul juridic” aduse în discuție de recurente se referă, pe de o parte, la statutul avocaților interni în ordinele juridice ale statelor membre și, pe de altă parte, la modernizarea normelor privind procedurile în materie de înțelegeri prin Regulamentul nr. 1/2003.

2. Cu privire la pretinsa necesitate de extindere a domeniului de aplicare al secretului profesional (al doilea motiv de recurs)

i) Cu privire la statutul avocaților interni în ordinele juridice naționale

87. Prin intermediul celui de al doilea motiv de recurs, Akzo și Akcros afirmă că, atunci când a stabilit domeniul de aplicare al secretului profesional, Tribunalul nu a ținut seama de evoluțiile semnificative din „peisajul juridic”, care au făcut necesară o reinterpretație a Hotărârii AM & S, în special în scopul de a preveni o eventuală încălcare a dreptului la apărare și a principiului securității juridice. În această argumentație, recurente sunt sprijinite de un număr mare de intervenienți care le-au susținut în ambele proceduri.

89. În ceea ce privește, în primul rând, statutul juriștilor întreprinderilor, în general, și al avocaților interni, în special, în ordinele juridice naționale, părțile la proces sunt de acord că dispozițiile relevante din cele în prezent 27 de state membre ale Uniunii Europene diferă în foarte mare măsură; în special în ceea ce privește secretul profesional nu se poate constata o tendință generală în sensul aplicării unui tratament egal avocaților interni și avocaților care desfășoară activități independente. ECLA se exprimă deosebit de clar în acest sens: „Nu există un răspuns uniform în toate statele membre

cu privire la secretul profesional acordat juriștilor întreprinderilor”⁶⁸. În același sens, recurențele se referă chiar la o „absență a unei tendințe unitare la nivel național”⁶⁹.

90. Tribunalul este de acord cu această apreciere. Acesta constată că „nu este posibil să se identifice tendințe uniforme sau vădit majoritare în acest sens în sistemele juridice ale statelor membre”. În temeiul *inter alia* al acestei constatări, Tribunalul refuză să admită teza „extinderii domeniului de aplicare personal al protecției confidențialității comunicărilor dintre avocat și client dincolo de limitele stabilite de Curte în Hotărârea AM & S”⁷⁰.

91. Pe de altă parte, recurențele și numeroase alte părți la proces își exprimă opinia conform căreia chiar și modificările survenite în ordinele juridice ale unui număr redus de state membre în sensul extinderii secretului profesional la avocații interni constituie un motiv suficient pentru a repune în discuție jurisprudența AM & S la nivelul Uniunii Europene. Acestea sunt de părere că Tribunalul a subordonat

pe nedrept reinterpretarea jurisprudenței menționate de existența unei tendințe majoritare în legislațiile statelor membre.

92. În răspunsul la acest motiv de recurs, trebuie să se amintească mai întâi că Curtea de Justiție a Uniunii Europene cuprinde Curtea de Justiție, Tribunalul și tribunale specializate. Aceasta asigură respectarea dreptului în interpretarea și aplicarea tratatelor [articolul 19 alineatul (1) TUE⁷¹]. Pornind de la concepția Comunității (devenită în prezent Uniunea) care se constituie ca o comunitate de drept, Curtea a admis deja de mult timp că în jurisdicție trebuie să se aplice anumite principii ale statului de drept, precum și să se asigure protecția corespunzătoare a drepturilor fundamentale, chiar dacă acestea nu au fost sau nu au fost încă redactate în formă scrisă⁷².

93. În cazul în care Curtea se pronunță cu privire la existența sau la inexistența unui principiu general de drept prin referire la legislațiile statelor membre, aceasta se întemeiază cel mai adesea pe tradițiile constituționale

68 — În limba originală: „[t]here is no uniform answer to the question of privilege of in-house lawyers in all Member State” (punctul 52 din memoriul în răspuns al ECLA).

69 — În limba originală: „lack of uniform tendency at national level” (punctul 52 din recursul formulat de Akzo și de Akros).

70 — Punctul 170 coroborat cu punctul 177 din hotărârea atacată.

71 — A se vedea în același sens articolul 220 primul paragraf CE și articolul 164 din Tratatul CEE.

72 — A se vedea, de exemplu – cu privire la revocarea actelor administrative care dau naștere la drepturi individuale – Hotărârea din 12 iulie 1957, Algeria și alții/Adunarea Comună („Algera”, 7/56 și 3/57-7/57, Rec., p. 81 și 114), și – cu privire la protecția drepturilor fundamentale la nivelul Uniunii Europene – Hotărârea din 17 decembrie 1970, Internationale Handelsgesellschaft (11/70, Rec., p. 1125, punctul 4).

comune ale statelor membre⁷³ sau pe principiile de drept comune ale statelor membre⁷⁴.

94. O astfel de referire la tradițiile constituționale sau la principiile generale comune nu presupune în mod necesar că există o tendință uniformă sau vădit majoritară în sistemele juridice ale statelor membre. Este vorba mai degrabă despre o *comparație în scopul evaluării* sistemelor juridice, în cadrul căreia este necesar să se țină seama în mod corespunzător și de obiectivele și misiunile Uniunii Europene, precum și de caracterul special al integrării europene și al dreptului Uniunii⁷⁵.

95. În acest context, nu este deloc exclus ca și un principiu de drept care este recunoscut sau chiar bine stabilit doar într-un număr minoritar de sisteme juridice naționale să fie identificat de instanțele Uniunii Europene

ca parte integrantă a ordinii juridice a Uniunii. Acest lucru se aplică în special atunci când un astfel de principiu de drept prezintă o relevanță deosebită⁷⁶, având în vedere caracteristicile speciale ale legislației Uniunii, obiectivele și misiunile Uniunii, precum și activitatea instituțiilor sale, sau atunci când acesta se înscrie într-o tendință în creștere.

96. Astfel, Curtea a recunoscut abia recent principiul nediscriminării pe motive de vârstă ca principiu general al dreptului Uniunii⁷⁷, deși la acea dată acesta nu părea să corespundă niciunei tendințe uniforme sau vădit majoritare în sistemele juridice naționale sau chiar în dreptul constituțional al statelor membre⁷⁸. Acest principiu corespundea însă unei sarcini specifice a Uniunii care vizează combaterea discriminării (articolul 19 TFUE, fostul articol 13 CE) și care s-a concretizat de asemenea sub forma unei directive a legiuitorului Uniunii⁷⁹; mai mult, acesta a fost

73 — A se vedea și Hotărârea Internationale Handelsgesellschaft (citată la nota de subsol 72, punctul 4), Hotărârea din 14 mai 1974, Nold/Comisia (4/73, Rec., p. 491, punctul 13), Hotărârea din 13 decembrie 1979, Hauer (44/79, Rec., p. 3727, punctul 15), Hotărârea din 21 septembrie 1989, Hoechst/Comisia (46/87 și 227/88, Rec., p. 2859, punctul 13), Hotărârea din 3 mai 2005, Berlusconi și alții (C-387/02, C-391/02 și C-403/02, Rec., p. I-3565, punctele 68 și 69), Hotărârea Advocaaten voor de Wereld (citată la nota de subsol 62, punctul 45) și Hotărârea din 19 ianuarie 2010, Küçükdeveci (C-555/07, Rep., p. I-365, punctul 20).

74 — A se vedea și Hotărârea Algeria (citată la nota de subsol 72, p. 118), Hotărârea AM & S (citată la nota de subsol 32, punctele 18-21) și Hotărârea din 9 septembrie 2008, FIAMM și FIAMM Technologies/Consiliul și Comisia (C-120/06 P și C-121/06 P, Rep., p. I-6513, punctele 170, 171 și 176).

75 — A se vedea în acest sens Hotărârea Internationale Handelsgesellschaft (citată la nota de subsol 72, punctul 4), precum și Concluziile avocatului general Roemer prezentate la 13 iulie 1971 în cauza Zuckerfabrik Schöppenstedt/Consiliul (5/71, Rec., p. 975, 990) și Concluziile avocatului general Poiares Maduro prezentate la 20 februarie 2008 în cauzele FIAMM și FIAMM Technologies/Consiliul și Comisia (citare la nota de subsol 74, punctele 55 și 56).

76 — A se vedea în același sens Concluziile avocatului general Roemer prezentate în cauza Zuckerfabrik Schöppenstedt/Consiliul (citare la nota de subsol 75, p. 990) și Concluziile avocatului general Poiares Maduro prezentate în cauzele FIAMM și FIAMM Technologies/Consiliul și Comisia (citare la nota de subsol 74, punctele 55 și 56).

77 — Hotărârea din 22 noiembrie 2005, Mangold (C-144/04, Rec., p. I-9981, punctul 75), și Hotărârea Küçükdeveci (citată la nota de subsol 73, punctul 21).

78 — Principiul nediscriminării pe motive de vârstă este prevăzut în special la articolul 6 din Constituția Finlandei și – în special cu privire la viața profesională – la articolul 59 alineatul 1 din Constituția Portugaliei.

79 — Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (JO L 303, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 6, p. 7); a se vedea în acest sens Hotărârea Küçükdeveci (citată la nota de subsol 73, punctul 21).

expresia unei tendințe mai recent apărute în materie de protecție a drepturilor fundamentale la nivelul Uniunii, care a fost exprimată în comun de Parlamentul European, de Consiliu și de Comisie cu ocazia proclamării solemne a Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (a se vedea în special articolul 21 din aceasta)⁸⁰, după aprobarea de către șefii de stat și de guvern ai statelor membre la Consiliul European de la Biarritz (în octombrie 2000).

97. Este posibil ca și dreptul de acces la dosar menționat în cursul ședinței de unele părți la proces, astfel cum acesta a fost recunoscut de instanțele Uniunii cu privire la procedurile în materie de înțelegeri derulate de Comisie în calitate de autoritate în domeniul concurenței⁸¹, să nu fi fost cunoscut sub această formă în toate statele membre. Acest lucru s-ar putea explica prin faptul că unele state membre nu au avut anterior autorități proprii în domeniul concurenței, în timp ce în alte state membre autoritățile în domeniul concurenței acționau doar în calitate de procurori în instanță. Comisia însă este însărcinată atât cu desfășurarea investigației, cât și cu adoptarea deciziei de finalizare a procedurii; în cadrul unei proceduri administrative de acest tip, dreptul de acces la dosar reprezintă o componentă esențială a dreptului la apărare, fiind astfel expresia unei

garanții procedurale fundamentale într-un stat de drept. De aceea, era logic ca instanțele Uniunii să recunoască dreptul de acces la dosar la nivel european.

98. În ceea ce privește secretul profesional la care se face referire în această cauză, nu pot fi identificate însă circumstanțe comparabile care ar sprijini propunerea ca dreptul Uniunii să se alinieze la situația juridică existentă într-un număr minoritar de state membre. Extinderea protecției oferite de secretul profesional asupra comunicărilor din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi cu avocații interni nu se justifică prin existența unor particularități ale sarcinilor și ale activității Comisiei Europene în calitate de autoritate în domeniul concurenței și nici nu se înscrie într-o tendință în creștere manifestată la data respectivă în rândul statelor membre fie în dreptul concurenței, fie în alte domenii.

99. În ceea ce privește în primul rând sarcinile, competențele și, în general, activitatea Comisiei Europene în calitate de autoritate în domeniul concurenței, acestea nu diferă semnificativ, în cadrul procedurilor în materie de înțelegeri, de cele ale autorităților în domeniul concurenței din statele membre; în special puterile de percheziție ale Comisiei în cadrul inspecțiilor sunt chiar mai limitate

80 — A se vedea în acest sens, în mod expres, Hotărârea Küçükdeveci (citată la nota de subsol 73, punctul 22).

81 — Esențiale în această privință sunt: Hotărârea Tribunalului din 17 decembrie 1991, Hercules Chemicals/Comisia (T-7/89, Rec., p. II-1711, punctul 54), Hotărârea Tribunalului din 18 decembrie 1992, Cimenteries CBR și alții/Comisia (T-10/92-T-12/92 și T-15/92, Rec., p. II-2667, punctul 38), și Hotărârea Tribunalului din 1 aprilie 1993, BPB Industries și British Gypsum/Comisia (T-65/89, Rec., p. II-389, punctele 29 și 30). Aceasta din urmă a fost confirmată prin Hotărârea Curții din 6 aprilie 1995, BPB Industries și British Gypsum/Comisia (C-310/93 P, Rec., p. I-865).

decât cele ale multor autorități naționale⁸². Prin urmare, chiar dacă în marea majoritate a statelor membre nu există necesitatea de a refuza accesul autorităților în domeniul concurenței la comunicările între o întreprindere și avocatul său intern, se poate considera că nici la nivelul Uniunii Europene nu există o cerință obligatorie de extindere a domeniului de aplicare al secretului profesional.

100. În continuare, în ceea ce privește evoluția mai recentă a sistemelor juridice naționale, nu se poate deduce nici în prezent o tendință clară și, mai mult, nici o tendință în creștere către protejarea comunicărilor din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi cu avocații interni.

101. Din cele în prezent 27 de state membre ale Uniunii Europene, un număr considerabil dintre acestea continuă să interzică înscrierea în barou a juriștilor întreprinderilor⁸³; astfel, rezultă automat că în majoritatea covârșitoare a acestor state membre protecția

oferită de secretul profesional nu se aplică comunicărilor întreprinderii cu astfel de juriști⁸⁴.

102. În alte state membre, situația juridică referitoare la protejarea confidențialității de care beneficiază avocații interni nu poate fi considerată încă suficient de stabilă fie deoarece lipsesc prevederile legale specifice în acest domeniu, fie deoarece nu există încă o jurisprudență, respectiv o practică administrativă constantă⁸⁵. În anumite cazuri, legislația, practica administrativă sau jurisprudența națională par să se orienteze

82 — Astfel cum s-a arătat în cadrul ședinței, Comisia nu dispune de niciun mijloc de constrângere directă în temeiul articolului 14 din Regulamentul nr. 17, respectiv al articolelor 20 și 21 din Regulamentul nr. 1/2003.

83 — Aceasta este situația în special în Bulgaria, în Republica Cehă, în Estonia, în Grecia, în Franța, în Italia, în Cipru, în Luxemburg, în Ungaria, în Austria, în România, în Slovenia, în Republica Slovacă, în Finlanda și în Suedia. Trebuie remarcată în special situația din Cipru, unde „practising advocates” (avocații înscriși în barou) pot fi membri ai „board of directors” (consiliul de administrație) al unei întreprinderi, dar li se interzice să își exercite activitatea în calitate de „employees” (salariați) ai respectivei întreprinderi sau de „managing directors” (directori executivi) ai acesteia.

84 — Dreptul german permite juriștilor întreprinderilor („Syndikusanwälte”) să fie înscriși în barou, însă nu le acordă beneficiul protecției confidențialității în privința comunicărilor interne cu angajatorul care au loc în cadrul întreprinderii. Pe de altă parte, în pofida imposibilității de a deveni membri ai baroului, juriștii întreprinderilor din Grecia par să se bucure în anumite condiții de o protecție extinsă comparabilă oferită de secretul profesional.

85 — În această categorie pot fi incluse Danemarca, Spania, Letonia, Lituania, Malta și România. În plus, în prezent, situația juridică din Belgia este extrem de confuză. Este adevărat că în Belgia sunt în vigoare din anul 2000 prevederi legale specifice aplicabile statutului profesional de „juristes d'entreprise” (juriști ai întreprinderilor), care se supun anumitor obligații de etică profesională, dacă aceștia sunt înregistrați la Institut des juristes d'entreprise (IJE – Camera juriștilor de întreprinderi). Secretul profesional aplicabil „juristes d'entreprise” belgieni pare a fi însă – în special având în vedere faptul că articolul 5 din Legea din 1 martie 2000 [Lege de instituire a unei Camere a juriștilor de întreprinderi, *Moniteur belge* din 4 iulie 2000, p. 23255] nu face nicio referire la articolul 458 din Codul penal (Code pénal) belgian – mai puțin extins decât cel aplicabil „avocats” (avocaților). În plus, în prezent, secretul profesional pare să nu fie recunoscut de Auditoriatul din Conseil de la concurrence (autoritatea belgiană în domeniul concurenței) în sensul unei protejări a comunicărilor din cadrul întreprinderilor cu avocații interni (a se vedea în acest sens Marchandise, P., și Sabbe, S., „Akzo «op zijn Belgisch»: de renaissance van het surrealistme?”, în *TBM-RCB* 2009, p. 54; Cattaruzza, J., „Reactie IJ] op het gewijzigd standpunt van het Auditoriat inzake vertrouwelijkheid advies bedrijfsjurist”, în *TBM-RCB* 2008, p. 42); această chestiune nu a fost încă clarificată de jurisprudența belgiană.

mai degrabă în funcție de soluțiile practicate la nivelul Uniunii Europene decât viceversa⁸⁶.

membre – printre altele, Țările de Jos⁸⁸ –, nefiind însă cu siguranța vorba despre o evoluție mai recentă aflată în creștere în rândul stateelor membre. Chiar și modificările juridice survenite la nivel național⁸⁹ după Hotărârea AM & S în vederea unei extinderi a secretului profesional asupra anumitor avocați interni par a avea un caracter prea punctual pentru a putea fi considerate o tendință clară.

103. În prezent, protejarea secretului profesional se aplică și comunicărilor din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi cu avocații interni numai într-o minoritate restrânsă din cele 27 de state membre. Este vorba despre un fenomen limitat la spațiul anglo-saxon⁸⁷, precum și la alte câteva state

104. Având în vedere cele prezentate mai sus, sunt de părere că situația juridică din cele în prezent 27 de state membre ale Uniunii Europene nu a evoluat nici după aproximativ 28 de ani de la pronunțarea Hotărârii AM & S într-un mod care să necesite, în prezent sau într-un viitor apropiat, o modificare a jurisprudenței la nivelul Uniunii în sensul

86 — Acesta pare a fi cazul Finlandei și al Sloveniei. Și în Belgia poziția adoptată în prezent de autoritățile în domeniul concurenței (a se vedea mai sus nota de subsol 85) poate fi explicată în cele din urmă prin orientarea în funcție de jurisprudența instanțelor Uniunii, în special în funcție de Hotărârea Tribunalului pronunțată în cauzele conexe T-125/03 și T-253/03, atacată în recursul care face obiectul prezentei cauze.

87 — Se face referire la Regatul Unit și la Irlanda, dar nu și la Cipru (a se vedea mai sus nota de subsol 83); situația juridică din Malta pare neclară. Trebuie observat în completare că în anumite state terțe din spațiul anglo-saxon, mai exact în Statele Unite ale Americii, protecția oferită de secretul profesional se extinde în anumite condiții și asupra juriștilor întreprinderilor (a se vedea în acest sens în principal Hotărârea US Supreme Court din 13 ianuarie 1981, *Upjohn v United States*, 449 U.S. 383 [1981]; a se vedea de asemenea *Walkowiak, V. S.*, „Attorney-client privilege in civil litigation”, *American Bar Association*, Illinois, 2008, p. 7). Aceasta nu pare însă a fi o tendință uniformă în spațiul anglo-saxon; astfel, în pofida recunoașterii, în principiu, a „legal professional privilege for in-house counsel” (protejarea confidențialității comunicărilor cu un avocat intern), Curtea federală australiană pare să pună din ce în ce mai mult sub semnul întrebării independența juriștilor întreprinderilor (a se vedea *Federal Court of Australia*, ordonanța din 12 septembrie 2007, *Telstra v Minister for Communications, Information Technology and the Arts* [No 2] [2007] FCA 1445, și ordonanța din 13 decembrie 2007, *Rich v Harrington* [2007] FCA 1987).

88 — Pe lângă Țările de Jos, este vorba în special de Grecia, de Portugalia și de Polonia. În cazul Poloniei, trebuie menționat că dreptul polonez recunoaște profesia distinctă de *radcowie prawni* (consilier juridic), ai cărei practicanți se supun unor obligații de etică profesională similare cu cele ale *adwokaci* (avocaților); dacă aceștia sunt angajați în calitate de juriști ai întreprinderii salariați, vor beneficia de protecția secretului profesional similară celei aplicabile avocaților.

89 — A se vedea în special Țările de Jos și Polonia. Situația juridică actuală din Belgia se întemeiază de asemenea pe o lege mai recentă, însă, așa cum s-a amintit anterior, este în prezent neclară (a se vedea mai sus nota de subsol 85). În Franța, se află în dezbatere o „réforme des professions du droit” (reformă a profesiei juridice) (a se vedea în acest sens, *inter alia*, Raportul Comisiei Darrois, care a fost prezentat Președintelui Franței la 8 aprilie 2009), însă până în prezent acesta nu s-a concretizat într-o modificare a situației juridice actuale cu privire la secretul profesional, nici măcar sub forma unui proiect de lege referitor la acest aspect specific. În orice caz, proiectul de lege nr. 2383 privind modernizarea profesiei judiciare și sursele reglementate, prezentat în martie 2010, nu se referă decât la anumite alte aspecte ale reformei menționate și nu vizează secretul profesional.

recunoașterii aplicabilității secretului profesional pentru avocații interni.

105. La cele de mai sus se adaugă faptul că și legiuitorul Uniunii Europene a trimis recent semnale care se situează mai degrabă împotriva ideii de a aplica același tratament avocaților care desfășoară activități independente și avocaților interni cu privire la protecția oferită de secretul profesional. Aceste semnale au fost dezbătute pe larg în cadrul ședinței cu părțile la proces.

106. Astfel, în cadrul procedurii legislative normale privind modernizarea normelor de procedură europene în materie de înțelegeri (Regulamentul nr. 1/2003) și revizuirea Regulamentului (CE) privind concentrările economice (Regulamentul nr. 139/2004), membrii Parlamentului European au înaintat propuneri care aveau drept obiectiv extinderea domeniului de aplicare al secretului profesional la juriștii întreprinderilor⁹⁰, însă, în ultimă instanță, legiuitorul nu a dat curs acestor propuneri⁹¹.

90 — Cu privire la Regulamentul (CE) nr. 1/2003, a se vedea documentul A5-0229/2001 final al Parlamentului European („Raportul Evans”), mai exact propunerea de amendament nr. 10 la articolul 14 alineatul (3) din Propunerea de regulament COM(2000) 582 final al Comisiei; cu privire la Regulamentul (CE) nr. 139/2004, a se vedea documentul A5-0257/2003 final al Parlamentului European („Raportul Della Vedova”), mai exact propunerea de amendament nr. 5 la considerentul (34), precum și propunerea de amendament nr. 25 la articolul 13 alineatul (1) din Propunerea de regulament COM(2002) 711 final al Comisiei.

91 — În ceea ce privește Regulamentul (CE) nr. 1/2003, Parlamentul European în ansamblul său nu a susținut propunerile de amendamente prezentate de propriii membri. În ceea ce privește Regulamentul (CE) nr. 139/2004, propunerile de amendamente au primit aprobarea Parlamentului, însă Consiliul nu le-a inclus în regulament.

107. Contrar celor susținute de ECLA, intențiile astfel exprimate ale legiuitorului Uniunii Europene nu sunt irelevante doar pentru că acestea ar putea fi – cel puțin în parte – expresia unor considerente de politică juridică⁹². Dimpotrivă, tocmai atunci când se așteaptă din partea Curții să continue dezvoltarea dreptului Uniunii Europene prin recunoașterea principiilor generale de drept, aceasta nu poate omite să țină seama de pozițiile adoptate de instituțiile Uniunii care sunt motivate de politica juridică.

108. Contrar opiniei exprimate de recurente și de alte câteva părți la proces, nici din cele două directive care vizează facilitarea exercitării profesiei de avocat nu se poate deduce vreun element care ar impune aplicarea unui tratament egal avocaților care desfășoară activități independente și avocaților interni cu privire la protecția oferită de secretul profesional.

109. Este adevărat că Directiva 98/5⁹³ se aplică, astfel cum precizează articolul 1 alineatul (3) din aceasta, atât avocaților care desfășoară activități independente, precum și avocaților salariați. Articolul 8 din această directivă prevede că un avocat înregistrat într-un stat membru sub titlul profesional din statul membru de origine poate profesa ca avocat salariat în serviciul altui avocat, într-o asocierie sau societate de avocați ori într-o

92 — În limba de procedură: „policy considerations”.

93 — Directiva 98/5/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 februarie 1998 de facilitare a exercitării cu caracter permanent a profesiei de avocat într-un stat membru, altul decât cel în care s-a obținut calificarea (JO L 77, p. 36, Ediție specială, 06/vol. 3, p. 24).

întreprindere publică sau privată, în măsura în care statul membru gazdă permite acest lucru avocaților înregistrați sub titlul profesional utilizat în acel stat. Astfel, se precizează clar că un stat membru al cărui sistem juridic recunoaște avocații interni nu poate să refuze avocaților originari din alte state membre să își exercite profesia în acest mod. Prevederea menționată nu implică însă sub nicio formă că, în opinia legiuitorului Uniunii Europene, avocații care desfășoară activități independente și avocații interni dispun de același grad de independență.

110. Mai mult, Directiva 77/249⁹⁴ conținea deja o referire la „avocații salariați, care au încheiat un contract de muncă cu o întreprindere publică sau privată”. În Hotărârea AM & S, Curtea a făcut chiar o trimitere expresă la această directivă, fără a admite însă că avocații interni ar beneficia de protecția oferită de secretul profesional⁹⁵.

111. Pe scurt, niciuna dintre cele două directive referitoare la profesia de avocat nu pledează în favoarea extinderii domeniului de aplicare al secretului profesional la avocații interni.

94 — A se vedea în special articolele 2 și 6 din Directiva 77/249/CEE a Consiliului din 22 martie 1977 de facilitare a exercitării efective a libertății de a presta servicii de către avocați (JO L 78, p. 17, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 46).

95 — Hotărârea AM & S (citată la nota de subsol 32, punctul 26).

112. În cele din urmă, în cadrul ședinței, a avut loc o dezbatere în fața Curții cu privire la prevederile dreptului Uniunii Europene privind combaterea spălării banilor și a finanțării terorismului, care recunosc în mod expres secretul profesional pentru „membri ai profesiiilor liberale juridice”⁹⁶. Akzo interpretează că această dispoziție se referă și la avocații interni. La prima vedere, această interpretare ar putea fi susținută de preambulul Directivei 2005/60, care face referire la „membrii acestor profesii liberale juridice, definiți de statele membre”⁹⁷. Aceasta este însă contrazisă de recomandările Financial Action Task Force (FATF)⁹⁸, invocate de Comisie, de care trebuie să se țină seama la interpretarea directivei menționate; juriștii salariați ai întreprinderilor sunt excluși în mod expres

96 — Articolul 23 alineatul (2) coroborat cu articolul 2 alineatul (1) punctul 3 litera (b) din Directiva 2005/60/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 octombrie 2005 privind prevenirea utilizării sistemului financiar în scopul spălării banilor și finanțării terorismului (JO L 309, p. 15, Ediție specială, 09/vol. 2, p. 214); în același sens a se vedea deja articolul 6 alineatul (3) al doilea paragraf coroborat cu articolul 2a punctul 5 din Directiva 91/308/CEE a Consiliului din 10 iunie 1991 privind prevenirea utilizării sistemului financiar în scopul spălării banilor (JO L 166, p. 77, Ediție specială, 09/vol. 1, p. 103), în versiunea Directivei 2001/97/CE (JO L 344, p. 76, Ediție specială, 09/vol. 2, p. 53); a se vedea în acest sens și Hotărârea *Ordre des barreaux francophones et germanophones și alții*, citată la nota de subsol 30.

97 — Considerentul (19) al Directivei 2005/60.

98 — FATF (în franceză, Groupe d'action financière, GAFI) (Grupul de acțiune financiară internațională) este o instituție interguvernamentală înființată în anul 1989 la Paris de către statele membre la acea dată ale „G 7” și care are între timp 35 de membri, printre care și Comisia Europeană.

din cercul persoanelor care trebuie să respecte aceste obligații⁹⁹. În mod cert, această cauză nu constituie cadrul corespunzător pentru a ne pronunța în mod exhaustiv cu privire la interpretarea Directivei 2005/60. În contextul din prezenta cauză este însă suficientă constatarea conform căreia prevederile dreptului Uniunii Europene privind spălarea banilor și finanțarea terorismului nu pot fi interpretate ca favorizând extinderea domeniului de aplicare al secretului profesional la avocații interni.

113. Prin urmare, trebuie respinsă în totalitate argumentația prezentată de recurente și de părțile la proces care au intervenit în susținerea acestora, prin care se arată că a existat o modificare a „peisajului juridic” în legătură cu statutul juriștilor întreprinderilor.

ii) Modernizarea normelor de procedură în materie de înțelegeri prin Regulamentul nr. 1/2003

114. Având în vedere punctele 172 și 173 din hotărârea atacată, recurente mai prezintă încă un motiv menit să justifice extinderea domeniului de aplicare al secretului profesional asupra comunicării din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi cu un avocat

99 — Elementele de interpretare conținute în așa-numitele „40 de recomandări”, publicate de FATF în anul 2003 (pot fi accesate la adresă <http://www.fatf-gafi.org>, ultima accesare fiind la 10 februarie 2010). La litera (e) din glosarul cuprins în aceste recomandări, „employees” (salariații) sunt excluși din sintagma „întreprinderi și profesii nefinanciare desemnate”.

intern: modernizarea normelor de procedură în materie de înțelegeri între întreprinderi prin Regulamentul nr. 1/2003 ar fi condus la o nevoie tot mai mare de consiliere juridică în cadrul întreprinderilor, al cărui rol în prevenirea încălcărilor dreptului concurenței nu ar trebui subestimat. Consilierea juridică oferită de avocații interni ar reprezenta un element extrem de valoros în activitatea cotidiană a întreprinderilor, deoarece aceasta ar putea fi obținută mai rapid și în mod mai convenabil din punct de vedere financiar și deoarece s-ar sprijini pe cunoașterea îndeaproape a întreprinderii respective și a activităților sale. În plus, mai multe părți la proces au făcut referire la importanța crescândă a așa-numitelor programe de conformitate (Compliance-Programmen) din cadrul întreprinderilor, prin care ar trebui să se asigure un comportament în conformitate cu legea și cu normele relevante.

115. În opinia unui număr mare de părți la proces, eficiența consilierii juridice în cadrul întreprinderii și succesul programelor de conformitate presupun ca acele comunicări din cadrul unei întreprinderi sau al unui grup de întreprinderi cu avocații interni să se poată derula fără probleme și pe bază de încredere. În caz contrar, pe de o parte, conducerea întreprinderii ar fi reticentă să informeze avocatul intern cu privire la aspecte sensibile și, pe de altă parte, avocatul intern ar fi tentat să ofere informații mai degrabă oral decât în scris, ceea ce ar afecta calitatea și utilitatea consultanței juridice.

116. În acest sens, trebuie să se menționeze, în primul rând, că modificările juridice survenite în cadrul modernizării normelor de procedură în materie de înțelegeri nu erau încă aplicabile competențelor de inspecție ale Comisiei la efectuarea percheziției în litigiu de la sediile Akzo și Akcros. Inspecția a avut loc la începutul anului 2003, neînscrindu-se încă, prin urmare, în domeniul de aplicare temporal al Regulamentului nr. 1/2003, care a intrat în vigoare la 1 mai 2004 [a se vedea în acest sens articolul 45 alineatul (2) din regulament]. Cu toate acestea, argumentația care se întemeiază pe noile norme de procedură în materie de înțelegeri nu ar trebui respinsă având exclusiv în vedere domeniul de aplicare temporal al Regulamentului nr. 1/2003. În definitiv, creșterea necesarului de consultanță juridică în cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi este posibil să fi apărut anterior intrării în vigoare a noului sistem.

117. În cele din urmă însă, nici importanța crescută a avocaților interni, nici utilitatea incontestabilă a consultanței juridice oferite de aceștia – inclusiv, mai ales, conform sistemului din Regulamentul nr. 1/2003 – nu justifică în fond extinderea domeniului de aplicare al protecției oferite de secretul profesional asupra comunicărilor din cadrul unei întreprinderi sau al unui grup de întreprinderi cu avocații interni. De asemenea, extinderea protecției oferite de secretul profesional la juriștii de întreprindere nu poate fi justificată prin simpla referire la cunoașterea aprofundată de către aceștia a întreprinderii respective și a activităților acesteia.

118. Dimpotrivă, trimiterea făcută de unele părți la proces la apropierea dintre avocatul intern și angajatorul său se dovedește a fi o sabie cu două tăișuri: pe de o parte, datorită acestei apropieri, avocatul intern poate economisi mult timp, deoarece acesta nu mai trebuie să se familiarizeze de fiecare dată cu situațiile respective, ceea ce îi permite să construiască o bază de încredere în raport cu interlocutorii săi interni. Pe de altă parte, tocmai această apropiere deosebită de întreprinderea respectivă și de activitățile acesteia ridică întrebări serioase cu privire la independența avocatului intern¹⁰⁰. Acestuia îi lipsește detașarea necesară față de client – angajatorul său – care ar caracteriza consilierea juridică cu adevărat independentă.

119. Atunci când o întreprindere apelează la avocatul său intern, aceasta nu comunică, de fapt, cu un terț neutru, ci cu o persoană care aparține personalului său salariat, în pofida tuturor obligațiilor de etică profesională care rezultă din înscrierea în barou. Indiferent de frecvența, de gradul de importanță și de utilitatea pentru întreprindere a comunicărilor „interne”, acestea nu merită să beneficieze de protecția oferită de secretul profesional.

100 — Cu privire la independență, a se vedea de asemenea precizările noastre referitoare la primul motiv de recurs, în special punctele 61-72 din aceste concluzii.

120. Nici referirea numeroaselor părți la proces la programele de conformitate ale întreprinderilor nu conduc la o concluzie diferită. Așa cum a precizat Comisia, fără a fi contrazisă, o mare parte din consultanța juridică internă oferită în cadrul programelor de conformitate are un caracter general, neavând nicio legătură concretă cu exercitarea prezentă sau viitoare a dreptului la apărare. Așadar, comunicarea dintre întreprindere și avocatul său intern în „scopuri de asigurare a conformității” nu îndeplinește, în general, prima condiție prezentată în Hotărârea AM & S¹⁰¹. În consecință, Tribunalul a afirmat în mod corect că acest tip de consultanță juridică din cadrul întreprinderilor nu are „incidență directă” asupra problematicii privind secretul profesional¹⁰².

121. Prin urmare, având în vedere toate acestea, abaterea de la jurisprudența AM & S nu poate fi, în ultimă instanță, justificată nici de aducerea în discuție a avantajelor și a importanței consultanței juridice interne, nici de reforma normelor de procedură în materie de înțelegeri prin Regulamentul nr. 1/2003.

101 — Hotărârea AM & S (citată la nota de subsol 32, punctele 21 și 23); a se vedea și Hotărârea Ordre des barreaux francophones et germanophone și alții (citată la nota de subsol 30, punctele 32 și 35), unde este evidențiată legătura dintre secretul profesional și (pregătirea) procedurilor judiciare; a se vedea de asemenea precizările noastre referitoare la primul motiv de recurs (mai sus, punctul 54 din aceste concluzii).

102 — Punctul 172 (final) din hotărârea atacată.

b) Cu privire la pretinsa încălcare a dreptului la apărare și a principiului securității juridice (a doua parte a celui de al doilea motiv de recurs)

122. Recurențele și mai ales unii dintre intervenienții în susținerea acestora din cele două proceduri subliniază că excluderea comunicărilor din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi cu avocatul intern din domeniul de aplicare al secretului profesional constituie o încălcare a dreptului la apărare. În plus, o astfel de măsură ar încălca principiul securității juridice.

i) Principiul securității juridice în raport cu dreptul la apărare

123. Akzo și Akcros își întemeiază critica pe dreptul la apărare coroborat cu principiul securității juridice. Acestea fac

referire la situația în care în dreptul european al concurenței se aplică adesea articolului 81 CE (devenit în prezent articolul 101 TFUE) în paralel cu prevederile corespondente din dreptul intern (a se vedea în acest sens articolul 3 din Regulamentul nr. 1/2003). Acestea susțin că protejarea comunicărilor cu avocații interni nu ar putea să depindă de condiția dacă inspecțiile sunt realizate de Comisie sau de o autoritate națională în domeniul concurenței.

124. Principiul securității juridice reprezintă un principiu general și fundamental al dreptului Uniunii Europene¹⁰³. Acest principiu impune în special ca o reglementare care produce consecințe nefavorabile față de particulari să fie clară și exactă, iar aplicarea ei să fie previzibilă pentru justițiabili¹⁰⁴. Cu alte cuvinte, particularii trebuie să aibă posibilitatea să își cunoască în mod neechivoc drepturile și obligațiile și să procedeze în consecință¹⁰⁵.

125. Transpuse la prezentul context, cele de mai sus semnifică faptul că întreprinderile ale căror incinte sunt percheziționate de o autoritate în domeniul concurenței, în contextul unei investigații în materie de înțelegeri între întreprinderi, trebuie să cunoască în mod clar dacă au sau nu au dreptul să invoce protejarea confidențialității comunicărilor dintre juriștii de întreprindere și întreprindere sau grupul de întreprinderi.

103 — Hotărârea din 14 aprilie 2005, Belgia/Comisia (C-110/03, Rec., p. I-2801, punctul 30), Hotărârea din 12 februarie 2008, Kempfer (C-2/06, Rep., p. I-411, punctul 37), și Hotărârea din 10 septembrie 2009, Plantanol (C-201/08, Rep., p. I-8343, punctele 43 și 44).

104 — Hotărârea din 14 ianuarie 2010, Stadt Papenburg (C-226/08, Rep., p. I-131, punctul 45); similar, Hotărârea din 15 februarie 1996, Duff și alții (C-63/93, Rec., p. I-569, punctul 20), și Hotărârea din 7 iunie 2007, Britannia Alloys & Chemicals/Comisia (C-76/06 P, Rep., p. I-4405, punctul 79).

105 — Hotărârea din 21 iunie 2007, ROM-proiecten (C-158/06, Rep., p. I-5103, punctul 25), și Hotărârea din 10 martie 2009, Heinrich (C-345/06, Rep., p. I-1659, punctul 44).

126. Dreptul relevant al Uniunii îndeplinește aceste cerințe. Conform interpretării sale în temeiul jurisprudenței AM & S deja menționate¹⁰⁶, acesta prevede că *nu* sunt protejate de secretul profesional comunicările dintre avocații interni și întreprindere sau grupul de întreprinderi. În această privință, nu există nicio incertitudine juridică.

127. În ceea ce privește relația dintre investigațiile efectuate de Comisia Europeană și investigațiile efectuate la nivel național, Regulamentul nr. 17, precum și Regulamentul nr. 1/2003 se întemeiază pe o delimitare clară a competențelor autorităților în domeniul concurenței. Percheziția este dispusă sau efectuată fie de Comisia Europeană, fie de o autoritate națională în domeniul concurenței. Din decizia prin care se dispune percheziția (autorizația de inspecție) va reieși întotdeauna clar ce autoritate a dispus percheziția; decizia va fi prezentată în scris întreprinderii [articolul 14 alineatele (2) și (3) din Regulamentul nr. 17, respectiv articolul 20 alineatele (3) și (4) din Regulamentul nr. 1/2003].

128. În cazul în care Comisia efectuează o inspecție, aceasta va fi condusă în conformitate cu dreptul Uniunii Europene; în cazul în care o autoritate națională efectuează o inspecție, aceasta va fi condusă în conformitate cu dreptul național [a se vedea expres articolul 22

106 — Hotărârea AM & S (citată la nota de subsol 32); a se vedea în acest sens precizările noastre referitoare la primul motiv de recurs (a se vedea mai sus punctele 52-75 din aceste concluzii).

alineatul (2) din Regulamentul nr. 1/2003¹⁰⁷]. Acesta cuprinde și normele corespunzătoare privind secretul profesional.

privind protejarea confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți aplicabile la efectuarea perchezițiilor.

129. Este adevărat că reprezentanții oficiali ai autorităților naționale în domeniul concurenței pot acorda asistență Comisiei în cadrul unei inspecții efectuate de aceasta [articolul 14 alineatele (5) și (6) din Regulamentul nr. 17, respectiv articolul 20 alineatele (5) și (6) din Regulamentul nr. 1/2003], precum și invers, reprezentanții oficiali ai Comisiei pot lua parte la inspecțiile efectuate de autoritățile naționale în domeniul concurenței, venind în sprijinul acestora [articolul 13 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17, respectiv articolul 22 alineatul (2) al doilea paragraf din Regulamentul nr. 1/2003]. Aceasta nu modifică însă deloc repartizarea competențelor de dispunere și de realizare a inspecției și prevederile legal aplicabile în materie, inclusiv normele privind protejarea confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți.

130. În consecință, este respectat principiul securității juridice în raport cu dreptul la apărare, în special în ceea ce privește cu normele

131. Recurentele obiectează că este inacceptabil ca regimul aplicabil unuia și aceluiași document intern al întreprinderii să fie subordonat condiției dacă o autoritate națională în domeniul concurenței sau Comisia încearcă să ridice documentul în cursul unei percheziții.

132. Chiar dacă această obiecție exprimă o temere complet justificată, nu este mai puțin adevărat că aceasta nu este fondată din punct de vedere juridic.

133. Nici principiul securității juridice, nici dreptul la apărare nu impun dreptului Uniunii și dreptului național să aplice aceleași criterii în propriile domenii de aplicare și să garanteze astfel aceeași protecție a confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți. Principiile juridice fundamentale generale ale dreptului Uniunii Europene și protejarea drepturilor fundamentale garantată la nivelul Uniunii Europene sunt aplicabile numai în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii Europene¹⁰⁸.

107 — A se vedea în completare considerentul (5) al Regulamentului nr. 1/2003, conform căruia proba unei încălcări a articolului 81 alineatul (1) CE și a articolului 82 CE [devenite în prezent articolul 101 alineatul (1) TFUE și articolul 102 TFUE] trebuie prezentată „în conformitate cu cerințele legale”, normele naționale privind nivelul probatoriu necesar nefiind afectate.

108 — A se vedea în acest sens articolul 51 alineatul (1) din Carta drepturilor fundamentale, precum și Hotărârea din 12 decembrie 2002, Rodríguez Caballero (C-442/00, Rec., p. I-11915, punctul 31), Hotărârea Mangold (citată la nota de subsol 77, punctul 75) și Hotărârea din 23 septembrie 2008, Bartsch (C-427/06, Rep., p. I-7245, punctele 15 și 25).

Pe de altă parte, principiile fundamentale naționale și protejarea drepturilor fundamentale la nivel național nu pot depăși limitele competențelor naționale.

134. Dacă dispozițiile de procedură aplicabile perchezițiilor realizate în materie de drept al concurenței și normele aferente privind secretul profesional ar fi armonizate în întreaga Uniune Europeană, ar rezulta cu siguranță o simplificare a situației juridice. În stadiul actual al dreptului Uniunii nu există însă o astfel de armonizare totală. Oportunitatea introducerii unei astfel de armonizări este o chestiune de politică legislativă asupra căreia numai legiuitorul Uniunii se poate pronunța; în orice caz, întreprinderile vizate nu pot realiza ele însele această armonizare prevalându-se de dreptul la apărare și de principiul securității juridice¹⁰⁹.

135. În cele din urmă, recurențele, susținute printre altele de Irlanda, afirmă că protejarea la nivel național a confidențialității comunicărilor dintre avocații interni și întreprindere sau grupul de întreprinderi ar putea fi erodată de sistemul de schimb de informații între autoritățile europene în domeniul concurenței conform articolului 12 din Regulamentul nr. 1/2003.

109 — În orice caz, simpla invocare a dreptului la apărare nu poate conduce în fiecare caz la armonizarea situației juridice. Dimpotrivă, pentru majoritatea statelor membre a căror legislație națională nu acordă în prezent protejarea confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți în privința comunicărilor din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi cu avocații interni, o eventuală modificare adusă jurisprudenței AM & S ar conduce la o diferență de regim juridic la nivel național și la nivelul Uniunii Europene.

136. Conform afirmațiilor Comisiei, necontrazise în această privință, în speță nu a avut loc niciun schimb de informații între autoritățile în domeniul concurenței. Astfel, argumentul întemeiat pe articolul 12 din Regulamentul nr. 1/2003 este inoperant.

137. Problema dacă și în ce măsură articolul 12 din Regulamentul nr. 1/2003 poate conduce la un schimb de documente și de informații, care să beneficieze de protecția secretului profesional, poate rămâne, prin urmare, fără răspuns în scopul prezentului recurs. Am dori să menționăm doar în treacăt că este perfect posibil ca această prevedere – și în special referirea sa la „informații confidențiale” – să fie interpretată, pe de o parte, în conformitate cu drepturile fundamentale și, pe de altă parte, în conformitate cu principiul cooperării loiale [articolul 4 alineatul (3) TUE], astfel încât să nu se impună niciunei autorități în domeniul concurenței să întreprindă o acțiune care ar putea fi contrară prevederilor aplicabile privind protecția confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți¹¹⁰.

138. Având în vedere cele de mai sus, critica invocată conform căreia Tribunalul a încălcat principiul securității juridice cu privire la dreptul la apărare este în totalitate nefondată.

110 — Cu privire la interpretarea actelor normative ale Uniunii în conformitate cu drepturile fundamentale, a se vedea, de exemplu, Hotărârea *Ordre des barreaux francophones et germanophones și alții* (citată la nota de subsol 30, punctul 28) și Hotărârea din 19 noiembrie 2009, *Sturgeon și alții* (C-402/07 și C-432/07, Rep., p. I-10923, punctele 47 și 48). A se vedea în mod similar Hotărârea din 10 iulie 2008, *Bertelsmann și Sony Corporation of America/ Impala* (C-413/06 P, Rep., p. I-4951, punctul 174).

ii) Dreptul la consiliere, la apărare și la reprezentare neperturbată

139. În plus, presupusa încălcare a dreptului la apărare ar consta – în special în opinia Irlandei, a ACCE și a ECLA – în faptul că este mai puțin atractiv pentru întreprinderi să apeleze la consilierea juridică a unui avocat intern, în cazul în care comunicările în cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi nu sunt protejate în temeiul confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți. Părțile la proces consideră că s-a produs în special o încălcare a articolului 6 alineatul 3 litera b), respectiv litera c) din CEDO, conform căruia orice acuzat are dreptul să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale, precum și să fie asistat de un apărător ales de el¹¹¹. În completare, unele părți la proces invocă și articolul 8 din CEDO, precum și articolele 47 și 48 din Carta drepturilor fundamentale.

111 — Astfel cum obiectează în mod corect Comisia, Uniunea nu se supune în mod direct obligațiilor prevăzute la articolul 6 din CEDO, deoarece aceasta nu a aderat până în prezent la convenția menționată. Totuși, acest articol reprezintă expresia principiilor fundamentale ale statului de drept, care sunt recunoscute ca principii generale de drept și în dreptul Uniunii Europene [a se vedea, printre multe altele, Hotărârea din 17 decembrie 1998, *Baustahlgewebe/Comisia* (C-185/95 P, Rec., p. I-8417, punctul 21), și Hotărârea din 7 ianuarie 2004, *Aalborg Portland și alții/Comisia* (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, Rec., p. I-123, punctul 68)]. În plus, în măsura în care Carta drepturilor fundamentale conține drepturi ce corespund unor drepturi garantate prin CEDO, înțelesul și întinderea lor sunt aceleași ca și cele prevăzute de convenția menționată [articolul 52 alineatul (3) prima teză din Carta drepturilor fundamentale].

140. Această argumentație nu poate fi admisă.

141. În ceea ce privește în primul rând CEDO, Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu pare să se fi pronunțat până în prezent în favoarea recunoașterii confidențialității comunicărilor în cadrul întreprinderilor sau al grupurilor de întreprinderi cu avocații interni. Dimpotrivă, constatările Curții Europene a Drepturilor Omului din Hotărârea André și alții împotriva Franței, privind rolul avocatului ca organ al administrării justiției („auxiliaire de justice”) și ca intermediar între instanțe și justițiabili („intermédiaire”) conduc la o înțelegere a independenței avocatului care nu diferă față de cea aflată la baza Hotărârii Curții în cauza AM & S¹¹².

142. În aceste circumstanțe, având în vedere că dreptul Uniunii Europene limitează protecția confidențialității la comunicările cu avocații externi, nivelul de protecție oferit în stadiul actual *nu* pare a fi inferior celui asigurat de CEDO. Prin urmare, nici obligația de coerență prevăzută la articolul 52 alineatul (3) prima teză din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene nu impune extinderea protecției confidențialității prevăzute în dreptul Uniunii la comunicările din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi cu avocații interni.

112 — Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea André și alții împotriva Franței (citată la nota de subsol 35, § 42 final); la începutul acelei hotărâri (§ 15), Curtea Europeană citează la titlul „5. *Le droit communautaire*” („5. Dreptul comunitar”) și chiar în extras, printre altele, Hotărârea AM & S (citată la nota de subsol 32, punctele 18-24).

143. Este adevărat că CEDO garantează un standard minim în ceea ce privește protejarea drepturilor fundamentale, însă dreptul Uniunii poate să confere oricând o protecție mai largă [articolul 52 alineatul (3) a doua teză din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene], astfel cum a precizat Irlanda în mod corect. Cu toate acestea, din motivele prezentate mai jos, nu ar fi oportună extinderea domeniului de aplicare al protecției oferite de secretul profesional în temeiul dreptului Uniunii asupra comunicărilor din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi cu avocații interni.

144. În primul rând, există dubii dacă articolul 47 al doilea paragraf a doua teză din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [dacă este cazul, coroborat cu articolul 48 alineatul (2) din aceasta] ar trebui într-adevăr interpretat în sensul că acesta garantează întreprinderilor un drept la consiliere, la apărare și la reprezentare oferite de propriii avocați interni care sunt legate de acestea printr-un raport de muncă.

145. Chiar dacă se presupune însă că dreptul la consiliere, la apărare și la reprezentare conform Cartei drepturilor fundamentale se extinde asupra consultărilor avocaților interni din propria întreprindere sau grup de întreprinderi, acest fapt nu exclude în niciun caz aplicarea, în cazul intervenției avocaților interni, a anumitor restricții, care sunt justificate din punct de vedere obiectiv. Intensitatea protecției conferite de un

drept fundamental poate diferi în realitate în funcție de circumstanțe¹¹³.

146. De exemplu, juriștilor întreprinderilor nu li se permite întotdeauna să îl reprezinte în instanță pe propriul angajator – mai exact, întreprinderea în al cărei departament juridic aceștia sunt salariați¹¹⁴. De asemenea, nu constituie o încălcare a unui drept

113 — În acest sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului extinde protecția oferită de articolul 8 din CEDO asupra sediilor profesionale, însă precizează în același timp că această protecție nu trebuie să aibă neapărat aceeași intensitate precum în cazul spațiilor private (în Hotărârea Niemietz împotriva Germaniei, citată la nota de subsol 35, § 31 ultima teză, se precizează: „[dreptul de ingerință al statelor contractante] ar putea fi mult mai extins în cazul activităților sau al incintelor profesionale sau comerciale decât în alte cazuri”; similar, expresia „într-o anumită măsură” de la § 29 din aceeași hotărâre; a se vedea de asemenea Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea Société Colas Est și alții împotriva Franței din 16 aprilie 2002, cererea nr. 37971/97, *Recueil des arrêts et décisions* 2002-III, § 41 și 49). În același sens, Bundesverfassungsgericht (Curtea Constituțională Federală) din Germania a reținut cu privire la protejarea vieții private că autoritățile publice nu au drept de acces la „nucleul vieții private a unei persoane” (ordonanța din 14 septembrie 1989, BVerfGE 80, 367, care conține o definiție nuanțată a protecției de care beneficiază însemnările personale în jurnale împotriva confiscării de către organele de anchetă).

114 — De exemplu, în Germania, articolul 46 alineatul 1 din Regulamentul federal privind profesia de avocat (Bundesrechtsanwaltsordnung) interzice avocatului intern să îl reprezinte în calitate de avocat pe propriul angajator în fața instanțelor și în fața instanțelor de arbitraj; astfel, avocatul intern își poate reprezenta angajatorul numai în fața instanțelor care nu impun obligația de reprezentare prin avocat, reprezentarea putând fi asigurată de oricine – chiar și de o persoană care nu este jurist. Practica instanțelor europene este similară: pentru cerele semnate de administratorii reclamanților care sunt înscrși în barou, a se vedea Ordonanța Tribunalului de Primă Instanță din 8 decembrie 1999, Euro-Lex/OAPI (EU-LEX) (T-79/99, Rec., p. II-3555, punctele 28 și 29), Ordonanța Tribunalului de Primă Instanță din 13 ianuarie 2005, Sulvida/Comisia (T-184/04, Rec., p. II-85, punctele 9 și 10), și Ordonanța Tribunalului de Primă Instanță din 19 noiembrie 2009, EREF/Comisia (T-40/08, punctele 25 și 26). Această din urmă ordonanță face obiectul unui recurs (cauza C-75/10P, EREF/Comisia); cu privire la recursul semnat chiar de recurent, a se vedea de asemenea Ordonanța Curții de Justiție din 5 decembrie 1996, Lopes/Curtea de Justiție (C-174/96 P, Rec., p. I-6401, punctul 11).

fundamental dacă nu toți avocații pot pleda la toate instanțele naționale¹¹⁵, deși, fără în-
doială, acest lucru limitează posibilitățile de
opțiune ale potențialilor clienți aflați în cău-
tarea celui mai bun reprezentant în instanță.

147. În același sens, întinderea protecției
comunicărilor dintre un client și avocatul
său poate fi diferită în funcție de existența
sau inexistența unui raport de muncă între
aceștia. Acest lucru nu înseamnă că comu-
nicările dintre o întreprindere și avocatul său
intern nu ar beneficia de nicio protecție. La
fel ca orice comunicare normală între per-
soane private, aceste comunicări intră în
domeniul de aplicare al protecției oferite de
confidențialitatea *generală* a corespondenței
și a comunicărilor garantată de articolul 7 din
Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Eu-
ropene (articolul 8 din CEDO). Litigiul vizează
să stabilească dacă comunicările din cadrul
întreprinderii sau al grupului de întreprinderi
cu avocații interni beneficiază, în plus, și de
protecția specială împotriva sechestrului, așa
cum este cazul protecției oferite de secretul
profesional cu scopul de a permite exercitarea
dreptului la apărare și garantarea unei bune
administrări a justiției.

148. În acest sens, ECLA subliniază în mod
corect că drepturile fundamentale vizate în
speță trebuie interpretate, în principiu, în
sens larg, având în vedere importanța lor
fundamentală. Însă chiar și în cazul unei
interpretări în sens larg, confidențialitatea
comunicărilor dintre avocați și clienți, care
rezultă din acestea, nu ar trebui extinsă din-
colo de sensul și de finalitatea sa reală. În
fapt, confidențialitatea comunicărilor dintre
avocați și clienți servește nu numai la asigu-
rarea dreptului la apărare al clientului, ci este
și expresia statutului avocatului în calitate de
consilier juridic independent și de „colabora-
tor al justiției” care acordă consiliere juridică
„tuturor celor care au nevoie”¹¹⁶. De aceea,
libertatea pe care o creează confidențialitatea
comunicărilor dintre avocați și clienți în sco-
pul unei comunicări cu clientul neperturbate
și bazate pe încredere trebuie să fie exercitată
de avocat în sensul unei bune administrări a
justiției. Pentru a contracara eficient conflic-
tele de interese între obligațiile sale profesio-
nale și scopurile și dorințele urmărite de
clientul său, respectivul avocat nu trebuie să
se angajeze într-o relație de dependență cu
clientul său¹¹⁷.

149. Avocatul intern se află însă tocmai
într-o astfel de relație de dependență. Ast-
fel cum s-a menționat anterior, avocatul
intern nu este doar integrat în structurile
întreprinderii, în al cărei departament juri-
dic activează în calitate de salariat, ci se află
de asemenea într-o dependență economică
și mai mare față de întreprindere și se iden-
tifică mult mai puternic cu aceasta decât

115 — Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea
Meftah și alții împotriva Franței din 26 iulie 2002 (cere-
rea nr. 32911/96, *Recueil des arrêts et décisions* 2002-VII,
§ 45-48 și jurisprudența citată).

116 — Hotărârea AM & S (citată la nota de subsol 32, punctul 18).

117 — A se vedea din nou Concluziile avocatului general Léger
prezentate în cauza Wouters și alții (citată la nota de sub-
sol 32, punctul 181).

s-ar întâmpla în cazul unui avocat extern¹¹⁸. Există astfel pericolul structural ca avocatul intern – chiar dacă, așa cum se întâmplă de regulă, acesta este o persoană integră și are cele mai bune intenții – să se confrunte cu un conflict de interese între obligațiile sale profesionale și scopurile și dorințele urmărite de întreprinderea sa.

150. Riscul apariției unui conflict de interese inerent postului de avocat intern îi îngreunează acestuia misiunea de a combate eficient eventualele abuzuri ale protecției oferite de confidențialitatea comunicărilor dintre avocați și clienți. De exemplu, un abuz poate consta în faptul că, sub pretextul solicitării unei opinii juridice, departamentului juridic al unei întreprinderi îi parvin dovezi și informații cu scopul unic sau principal de a împiedica în ultimă instanță autoritățile din domeniul concurenței să aibă acces la acele dovezi sau informații. În cel mai rău caz, departamentele operative ale unei întreprinderi ar putea fi tentate să recurgă în mod abuziv la departamentul juridic din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi pentru a depozita acolo documente ilegale precum acorduri coluzive și procese-verbale ale întâlnirilor dintre părțile la acord sau însemnări privind modul de funcționare a unei întreprinderi.

151. Având în vedere conflictele de interese specifice și riscurile de abuz care pot apărea în cadrul unei întreprinderi sau al unui grup de întreprinderi, considerăm că ar fi oportun ca domeniul de aplicare al protecției confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți să *nu* se extindă în dreptul Uniunii Europene asupra comunicărilor din cadrul unei întreprinderi sau al unui grup de întreprinderi cu avocații interni. Aceleași argumente pe care le-am expus anterior cu privire la Carta drepturilor fundamentale se aplică, în opinia noastră, și în privința prevederilor corespondente din CEDO.

152. Referindu-se la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, Irlanda susține că respectarea confidențialității relațiilor dintre un client și avocatul său prevalează asupra simplei posibilități de abuz¹¹⁹. Cu privire la acest aspect, Irlanda nu ține însă seama de faptul că jurisprudența pe care o citează se referă la comunicarea clasică dintre un client și avocatul său extern, în cadrul căreia nu apar riscurile specifice de abuz menționate anterior legate de comunicările din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi cu avocații interni, prin urmare, neexistând de regulă teama de apariție a unui conflict de interese.

118 — A se vedea comentariile noastre privind prima parte a primului motiv de recurs, în special punctele 61-72 din aceste concluzii.

119 — „[...] nevoia de a respecta confidențialitatea relației avocat-client prevalează asupra simplei posibilități de abuz” (Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea Campbell împotriva Regatului Unit, citată la nota de subsol 35, § 52 final).

153. ECLA obiectează că independența unui avocat intern nu ar trebui apreciată în mod abstract, ținând seama de poziția sa de salariat, ci ar trebui să se analizeze concret în fiecare caz în parte, având în vedere, în special, obligațiile sale de etică profesională în calitate de membru al baroului. Acest argument trebuie respins din motivele deja menționate¹²⁰. Însă numai obligațiile de etică profesională nu garantează avocatului intern un grad de independență similar celui de care se bucură avocații care desfășoară o activitate independentă. În realitate, acestea nu oferă informații despre practica utilizată de fapt de o întreprindere în activitatea sa cotidiană. În plus, ECLA trece cu vederea faptul că avocații interni se află de regulă într-un raport de dependență mult mai mare față de angajatorul lor și că se identifică personal mult mai puternic cu acesta decât s-ar întâmpla de obicei în relația dintre un avocat cu activitate independentă și clientul său. În contextul acestor diferențe fundamentale, există motive obiective pentru a realiza o analiză pe categorii și pentru a face o distincție între avocații interni și avocații externi în ceea ce privește protejarea confidențialității.

iii) Alte drepturi fundamentale

155. Anumite părți la proces, în special Irlanda și ECLA, invocă încălcarea și a altor drepturi fundamentale, mai exact a dreptului fundamental la proprietate și a libertății de alegere a ocupației¹²¹. În opinia Irlandei și a ECLA, a fost afectată libertatea de alegere a ocupației, deoarece lipsa protecției confidențialității comunicărilor din cadrul unei întreprinderi sau al unui grup de întreprinderi ar îngreuna exercitarea profesiei de către avocatul intern și l-ar defavoriza față de alți avocați cu activități independente. În opinia ECLA, a fost încălcat dreptul fundamental la proprietate, deoarece refuzul acordării protecției confidențialității pentru comunicările din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi cu avocații interni ar obliga întreprinderile ca în anumite cazuri să apeleze la serviciile avocaților externi, ceea ce ar ocaziona cheltuieli suplimentare considerabile.

— Admisibilitatea motivelor

154. Prin urmare, motivul conform căruia a fost încălcat dreptul la consiliere, la apărare și la reprezentare neperturbată este nefondat.

156. În măsura în care Irlanda invocă, în calitate de intervenientă, încălcarea libertății de alegere a ocupației, acest motiv

120 — A se vedea comentariile noastre privind prima parte a primului motiv de recurs, în special punctele 64-71 din aceste concluzii.

121 — În acest sens, Irlanda se întemeiază pe articolul 15 din Carta drepturilor fundamentale, iar ECLA pe articolul 1 din Primul protocol adițional la CEDO.

este de la început inadmisibil. Potrivit unei jurisprudențe constante, intervenientului nu i interzice prezentarea unor argumente noi sau diferite de cele ale părții pe care o susține, cu condiția ca acesta să urmărească susținerea concluziilor respectivei părți¹²². Acesta nu poate invoca însă alte motive, decât cele invocate de partea pe care acesta o susține¹²³. Având în vedere că Akzo și Akcros, în calitate de recurente, nu au invocat încălcarea dreptului fundamental la proprietate și a libertății de alegere a ocupației, și Irlandei, în calitate de intervenientă, i se interzice invocarea încălcării acestor drepturi fundamentale în cadrul prezentului recurs.

de procedură]. Deoarece încălcarea pretinsă de ECLA a dreptului fundamental la proprietate și a libertății de alegere a ocupației nu a fost introdusă nici de Akzo și Akcros, nici de ECLA însăși în obiectul procedurii în primă instanță, aceste motive trebuie considerate inadmisibile în stadiul actual al procedurii de recurs¹²⁴.

— Temeinicia afirmațiilor

158. Afirmațiile Irlandei și ale ECLA sunt neîntemeiate și pe fond.

157. ECLA, în calitate de intervenientă în primă instanță, are de fapt – spre deosebire de Irlanda – statutul unei „alte părți la proces” în cadrul procedurii de recurs, consecința fiind aceea că aceasta nu se mai supune restricțiilor specifice aplicabile intervenienților [articolul 115 și articolul 116 alineatul (1) din Regulamentul de procedură]. În memoriul său în răspuns, nici ECLA nu poate totuși modifica obiectul litigiului dedus judecării Tribunalului [articolul 116 alineatul (2) din Regulamentul

159. În ceea ce privește, mai întâi, *libertatea de alegere a ocupației*, nu se poate presupune că lipsa protecției confidențialității comunicărilor din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi cu avocații interni ar îngreuna excesiv exercitarea profesiei sau că ar face chiar imposibilă o astfel de exercitare. În primul rând, astfel cum au arătat numeroase părți la acest recurs, importanța consilierii juridice în cadrul întreprinderii a înregistrat o creștere constantă în Uniunea Europeană de-a lungul ultimilor ani, cu toate că, în majoritatea statelor membre, juriștii întreprinderilor nu se pot prevala de confidențialitatea comunicărilor dintre avocați și clienți. În al doilea rând, principalul domeniu de activitate

122 — Hotărârea din 23 februarie 1961, De Gezamenlijke Steenkolenmijnen in Limburg/Inalta Autoritate (30/59, Rec., p. I, 41), Hotărârea din 27 noiembrie 2003, Comisia/Finlanda (C-185/00, Rec., p. I-14189, punctul 91), și Hotărârea din 26 martie 2009, Selex Sistemi Integrati/Comisia și Eurocontrol (C-113/07 P, Rep., p. I-2207, punctul 54).

123 — Hotărârea Curții din 17 martie 1993, Comisia/Consiliul (C-155/91, Rec., p. I-939, punctele 23 și 24), și Hotărârea Tribunalului din 3 aprilie 2003, BaByliss/Comisia (T-114/02, Rec., p. II-1279, punctul 417); similar, cu rezultat analog, a se vedea Hotărârea Curții din 10 februarie 2009, Irlanda/Parlamentul European și Consiliul (C-301/06, Rep., p. I-593, punctul 34 coroborat cu punctul 57), în care Curtea nu a abordat încălcarea drepturilor fundamentale invocată de Republica Slovacă în calitate de intervenientă în proces.

124 — Jurisprudență constantă; a se vedea din jurisprudența recentă Hotărârea din 2 aprilie 2009, France Télécom/Comisia (C-202/07 P, Rep., p. I-2369, punctele 59 și 60), Hotărârea Akzo Nobel și alții/Comisia (C-97/08 P, citată la nota de subsol 26, punctul 38) și Hotărârea din 12 noiembrie 2009, Carbone-Lorraine/Comisia (C-554/08 P, punctul 32).

al juriștilor din întreprinderi, inclusiv al celor înscriși în barou, nu constă în consilierea și în reprezentarea propriului angajator în cadrul procedurilor judiciare și al procedurilor asimilate procedurilor judiciare, ci mai degrabă în consilierea juridică generală fără legătură directă cu exercitarea dreptului la apărare.

c) Concluzie intermediară

162. Deoarece s-a constatat astfel că și al doilea motiv de recurs este nefondat, trebuie să se examineze al treilea motiv de recurs invocat cu titlu și mai subsidiar.

160. În ceea ce privește, în continuare, *dreptul la proprietate*, nu rezultă în mod clar modul în care normele în vigoare la nivelul Uniunii Europene privind secretul profesional ar putea conduce la o încălcare a acestui drept fundamental. Refuzul acordării protecției confidențialității pentru comunicările din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi cu avocații interni nu determină afectarea sau chiar retragerea drepturilor de proprietate de către instituțiile Uniunii Europene. Dacă o întreprindere cheltuiește fonduri pentru consilierea externă, aceasta va proceda astfel în urma propriei decizii luate independent. Condițiile-cadru legale privind secretul profesional ar putea juca însă un anumit rol în această privință. Totuși, legătura cu bunurile întreprinderii este mult prea indirectă și îndepărtată pentru a se putea discuta despre încălcarea acestui drept fundamental.

3. Cu privire la principiul atribuirii și al autonomiei procedurale naționale (al treilea motiv de recurs)

161. Prin urmare, afirmațiile Irlandei și ale ECLA trebuie respinse ca inadmisibile sau, în orice caz, ca nefondate.

163. Prin intermediul celui de al treilea motiv de recurs, beneficiind de susținerea mai multora dintre intervenții în favoarea lor din prima și din a doua instanță, Akzo și Akcros argumentează că numai statele membre dispun de competența necesară pentru a stabili întinderea exactă a protecției confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți. În acest sens, recurențele se întemeiază în special pe autonomia procedurală națională a statelor membre. Acestea invocă în plus competența statelor membre în adoptarea legislației profesionale aplicabile avocaților, precum și principiul atribuirii.

a) Cu privire la principiul autonomiei procedurale a statelor membre și la pretinsă trimitere a dreptului Uniunii Europene la dreptul național

164. Mai întâi se susține că protecția confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți ar face parte din dreptul la apărare, aparținând astfel dreptului procedural. În absența unei reglementări în dreptul Uniunii Europene, ar rămâne la latitudinea statelor membre, în temeiul autonomiei lor procedurale, să stabilească domeniul de aplicare al protecției confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți. În același sens, alte părți la proces, în special ECLA și CCBE, susțin că dreptul Uniunii Europene conține o trimitere („renvoi”) la legislația profesională națională aplicabilă avocaților. Într-adevăr, dreptul Uniunii Europene prevede cerința de independență a avocaților, însă este de competența fiecărui drept național să stabilească ce juriști din statele membre respective trebuie considerați avocați independenți în scopul protejării confidențialității comunicărilor.

165. Acest argument este neconvingător.

166. Nici articolul 14 alineatele (1)-(3) din Regulamentul nr. 17, nici principiul general

de drept al protejării confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți nu fac trimitere în vreo formă la dreptul național. În Hotărârea AM & S, Curtea se referă cu siguranță la legislațiile statelor membre. Aceasta procedează însă astfel cu scopul declarat ca, în pofida tuturor diferențelor dintre prevederile naționale în materie, să elaboreze standarde uniforme la nivelul Uniunii Europene în scopul protecției confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți¹²⁵.

167. O astfel de interpretare și aplicare uniformă a protejării confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți la nivelul Uniunii Europene este indispensabilă pentru inspecțiile efectuate de Comisie în cadrul procedurilor în materie de înțelegeri.

168. Punerea în aplicare uniformă a dreptului Uniunii Europene ar fi afectată negativ dacă decizia cu privire la legalitatea actelor instituțiilor Uniunii Europene ar fi adoptată prin referire la norme sau la principii ale dreptului național; legalitatea acestor acte – în speță, legalitatea măsurilor de percheziție efectuate de Comisie în calitate de autoritate europeană în domeniul concurenței – poate fi apreciată numai în temeiul dreptului Uniunii

125 — Hotărârea AM & S (citată la nota de subsol 32, punctele 18-22, în special punctul 21); în același sens a se vedea și Concluziile avocatului general Warner prezentate la 20 ianuarie 1981 în cauza respectivă (p. 1630 și 1631). A se vedea de asemenea jurisprudența constantă privind interpretarea autonomă a conceptelor de drept comunitar și de drept al Uniunii Europene, de exemplu, Hotărârea din 18 ianuarie 1984, Ekro (327/82, Rec., p. 107, punctul 11), Hotărârea din 18 octombrie 2007, Österreichischer Rundfunk (C-195/06, Rep., p. I-8817, punctul 24), și Hotărârea din 17 iulie 2008, Kozłowski (C-66/08, Rep., p. I-6041, punctul 42).

Europene¹²⁶. Elaborarea unor criterii de evaluare speciale, provenite din legislația sau din ordinea constituțională a unui anumit stat membru, ar afecta negativ unitatea materială și eficacitatea dreptului Uniunii Europene, precum și ale pieței interne¹²⁷.

Uniunii trebuie să aibă același conținut pentru toți cetățenii Uniunii Europene și pentru toate întreprinderile vizate de dreptul Uniunii Europene. În cadrul procedurilor în materie de înțelegeri, toate întreprinderile la care Comisia efectuează o inspecție trebuie să beneficieze în relație cu această autoritate de aceeași protecție a drepturilor fundamentale asigurate de dreptul Uniunii Europene, indiferent de locul unde se desfășoară percheziția.

169. Dacă diferențele de conținut și de domeniu de aplicare ale principiului confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți ar varia în funcție de statul membru în care Comisia efectuează o inspecție, ar rezulta în cele din urmă un mozaic juridic, care nu ar fi compatibil cu principiul pieței interne. Scopul în sine al desemnării Comisiei ca autoritate supranațională în domeniul concurenței a fost acela de a supune toate întreprinderile din Uniunea Europeană unor norme uniforme în materie de drept al concurenței și de a crea acestora aceleași condiții de concurență pe piața internă („level playing field”).

170. Interpretarea autonomă a domeniului de aplicare al principiului confidențialității din dreptul Uniunii este sprijinită de asemenea de faptul că acest principiu este un drept fundamental. Drepturile fundamentale aplicabile în domeniul de aplicare al dreptului

171. Contrar opiniei exprimate de CCBE, stabilirea conținutului și a domeniului de aplicare al principiului confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți nu poate fi lăsată la latitudinea statelor membre atunci când este vorba despre proceduri în materie de concurență în temeiul principiului subsidiarității. Astfel, pe de o parte, dreptul procedural în materie de înțelegeri (Regulamentul nr. 17, respectiv Regulamentul nr. 1/2003) face parte din normele privind concurența necesare funcționării pieței interne, a căror stabilire ține de competența exclusivă a Uniunii [articolul 3 alineatul (1) litera (b) TFUE]; în consecință, principiul subsidiarității nu se aplică în acest domeniu [articolul 5 alineatul (3) TUE]. Pe de altă parte, exercitarea drepturilor acordate particularilor prin tratat – în speță posibilitatea de a se prevala de protecția confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți – nu trebuie să depindă de considerente legate de subsidiaritate¹²⁸.

126 — Hotărârea Internationale Handelsgesellschaft (citată la nota de subsol 72, punctul 3) și Hotărârea Hauer (citată la nota de subsol 73, punctul 14).

127 — Hotărârea Hauer (citată la nota de subsol 73, punctul 14).

128 — A se vedea în acest sens, cu privire la exercitarea libertăților fundamentale ale pieței interne, Hotărârea din 15 decembrie 1995, Bosman (C-415/93, Rec., p. I-4921, punctul 81).

172. Dreptul național se aplică în inspecțiile efectuate de Comisie în calitate de autoritate europeană în domeniul concurenței numai în cazurile în care autoritățile statelor membre acordă asistență acesteia, în special atunci când este necesară contracararea opoziției manifestate de întreprinderile respective prin aplicarea de măsuri coercitive [articolul 14 alineatul (6) din Regulamentul nr. 17, respectiv articolul 20 alineatul (6) din Regulamentul nr. 1/2003]. În schimb, se va stabili exclusiv în conformitate cu dreptul Uniunii Europene ce documente și evidențe comerciale poate verifica și copia Comisia în cadrul unei percheziții conform dreptului în materia înțelegerilor.

173. Având în vedere cele de mai sus, se resping cele susținute de recurente și de părțile la proces care le susțin pe acestea, conform cărora conținutul și domeniul de aplicare al principiului confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți depind de dreptul național.

b) Cu privire la principiul atribuirii

174. În completare, recurentele și unele dintre părțile intervenite în susținerea acestora, în special ECLA, fac referire la principiul atribuirii. Acestea susțin că Uniunea Europeană nu are competența să stabilească ce avocați trebuie să beneficieze de confidențialitatea comunicărilor cu clienții lor.

175. În temeiul principiului atribuirii, Uniunea acționează numai în limitele competențelor care i-au fost atribuite de statele membre prin tratate pentru realizarea obiectivelor stabilite prin aceste tratate [articolul 5 alineatul (2) prima teză coroborat cu alineatul (1) prima teză TUE, fostul articol 5 alineatul (1) CE]¹²⁹. Orice competență care nu este atribuită Uniunii prin tratate aparține statelor membre [articolul 4 alineatul (1) TUE și articolul 5 alineatul (2) a doua teză TUE].

176. Afirmația conform căreia Uniunea nu are competența să stabilească domeniul de aplicare al confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți în scopul efectuării inspecțiilor de către Comisie în cadrul procedurilor în materie de înțelegeri este lipsită de orice temei.

177. Articolul 14 din Regulamentul nr. 17, care stabilește competențele de inspecție ale Comisiei în cadrul procedurilor în materie de înțelegeri, se întemeiază pe articolul 87 din Tratatul CEE (devenit în prezent articolul 103 TFUE)¹³⁰. Astfel cum este prevăzut la articolul 3 alineatul (1) litera (b) TFUE, este vorba chiar despre o competență exclusivă a Uniunii Europene.

129 — A se vedea de asemenea Avizul 2/94 din 28 martie 1996 („Aderarea la CEDO”, Rec., p. I-1759, punctele 23 și 24) și Hotărârea din 23 octombrie 2007, Parlamentul European/Comisia (C-403/05, Rep., p. I-9045, punctul 49).

130 — Articolele 20 și 21 din Regulamentul nr. 1/2003, aplicabile în prezenta cauză, dispun de asemenea de o bază juridică în tratate, mai exact articolul 83 CE (devenit în prezent articolul 103 TFUE).

178. Confidențialitatea comunicărilor dintre avocați și clienți, care limitează competențele de inspecție ale Comisiei¹³¹, se întemeiază la rândul său, așa cum s-a menționat anterior, pe un principiu general de drept al Uniunii cu caracter de drept fundamental¹³². Stabilirea conținutului și a domeniului său de aplicare face parte din sarcinile de bază ale Curții de Justiție a Uniunii Europene căreia îi revine obligația de a asigura respectarea dreptului în interpretarea și aplicarea tratelor [articolul 19 alineatul (1) a doua teză TUE].

179. Astfel, trebuie respinsă argumentația recurentelor și a unora dintre intervenienți în susținerea acestora întemeiată pe absența competenței Uniunii.

180. În completare, ECLA împreună cu alte părți la proces susțin că s-ar aduce atingere competenței naționale în materie de reglementare a profesiei de avocat dacă dreptul Uniunii Europene nu s-ar orienta în funcție de normele naționale aplicabile protejării confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți, în privința comunicărilor cu juriștii întreprinderilor.

181. Nici această obiecție nu este valabilă. În stadiul actual al dreptului Uniunii Europene,

este incontestabil că statele membre dețin competența de reglementare a exercitării profesiei de avocat¹³³. În exercitarea acestei competențe, precum și în alte domenii¹³⁴, acestea trebuie totuși să respecte dreptul în materie al Uniunii Europene și să respecte de asemenea competențele Uniunii Europene¹³⁵.

182. Astfel cum s-a arătat anterior, revine competenței Uniunii Europene sarcina ca aceasta să stabilească normele în domeniul concurenței necesare pentru funcționarea pieței interne, precum și conținutul și limitele competențelor de inspecție ale Comisiei în calitate de autoritate europeană în domeniul concurenței. Aceste din urmă măsuri nu au un caracter specific de reglementare a exercitării unei profesii nici din prisma obiectului, nici din prisma obiectivului vizat. Acestea pot avea cel mult efecte indirecte asupra activității întreprinderilor respective, precum și asupra activităților avocaților mandatați de acestea. Astfel de efecte au însă doar un caracter general și au un impact similar multor alte norme aplicate de Uniunea Europeană și de statele membre în diferite domenii juridice precum dreptul fiscal, dreptul penal, dreptul contabil și dreptul achizițiilor publice, care

133 — Hotărârea din 12 iulie 1984, Klopp (107/83, Rec., p. 2971, punctul 17), și Hotărârea din 19 februarie 2002, Wouters și alții (C-309/99, Rec., p. I-1577, punctul 99).

134 — A se vedea printre multe altele Hotărârea din 14 februarie 1995, Schumacker (C-279/93, Rec., p. I-225, punctul 21, privind impozitarea directă), Hotărârea din 23 octombrie 2007, Morgan și Bucher (C-11/06 și C-12/06, Rep., p. I-9161, punctul 24, privind organizarea sistemelor educaționale și stabilirea conținutului învățământului), Hotărârea din 10 martie 2009, Hartlauer (C-169/07, Rep., p. I-1721, punctul 29, privind organizarea sistemelor de securitate socială).

135 — A se vedea în acest sens Hotărârea Klopp (citată la nota de subsol 133, punctele 17 și 18); a se vedea de asemenea Concluziile avocatului general Poiares Maduro prezentate la 1 februarie 2006 în cauzele conexe Cipolla și alții (C-94/04 și C-202/04, Rec., p. I-11421, punctul 82).

131 — Hotărârea AM & S (citată la nota de subsol 32, în special punctele 18 și 22).

132 — A se vedea mai sus punctul 47 din aceste concluzii.

influențează periodic activitatea cotidiană a întreprinderilor și a avocaților. Acestea nu pot fi considerate o atingere adusă competențelor naționale de reglementare a exercitării profesiei de avocat.

183. Astfel, afirmațiile avansate de diferite părți la proces referitoare la împărțirea competențelor sunt în totalitate nefondate.

c) Cu privire la alte câteva argumente

184. În final, ne referim la alte două argumente care au fost invocate împotriva hotărârii atacate a Tribunalului.

185. În primul rând, ECLA argumentează că dreptul Uniunii nu trebuie „să retragă” sau „să contracareze” protecția confidențialității comunicărilor acordată de dreptul național juriștilor întreprinderilor.

186. În acest sens, trebuie remarcat că dreptul național poate să acorde o astfel de

protecție numai în domeniul de aplicare respectiv, prin urmare, în special cu privire la inspecțiile efectuate de autoritățile naționale în domeniul concurenței în cadrul procedurilor în materie de înțelegeri. În ceea ce privește aceste proceduri naționale și măsuri de percheziție, dreptul Uniunii nici nu „retrage”, nici nu „contracarează” eventuala protecție a confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți. Dimpotrivă, aceasta se aplică în continuare fără restricții. Jurisprudența AM & S se aplică exclusiv procedurilor în domeniul concurenței și inspecțiilor efectuate de Comisie. Acestea nu afectează dreptul aplicabil procedurilor naționale.

187. În general vorbind, este inerent ca în sistemele pe mai multe niveluri, precum Uniunea Europeană, să poată exista, la nivel local, regional, național și supranațional, norme cu conținut diferit, ale căror domenii de aplicare să fie însă diferite. Astfel cum s-a precizat anterior, armonizarea situației juridice la nivelul Uniunii Europene și la nivel național rămâne exclusiv în sfera de competență a legiuitorului Uniunii Europene¹³⁶.

188. În al doilea rând, ACCE susține că dreptul Uniunii Europene ar trebui să extindă protecția confidențialității comunicărilor dintre avocați și clienți chiar și asupra comunicărilor cu juriștii întreprinderilor care sunt înscrși în barouri în țări terțe.

136 — A se vedea în acest sens mai sus punctele 133 și 134 din aceste concluzii.

189. Această afirmație trebuie respinsă. Chiar dacă – contrar soluției propuse de noi – confidențialitatea comunicărilor dintre avocați și clienți s-ar extinde asupra comunicărilor din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi cu juriștii întreprinderilor, care sunt înscriși în barou în Spațiul Economic European, includerea suplimentară a avocaților din țări terțe nu ar fi în niciun caz justificată.

d) Concluzie intermediară

191. Prin urmare, și al treilea motiv de recurs este nefondat.

4. Rezumat

190. În realitate, spre deosebire de relația dintre statele membre, în ceea ce privește relația cu țări terțe nu există, în general, o bază corespunzătoare pentru recunoașterea reciprocă a diplomelor de avocați și a obligațiilor de etică profesională pe care avocații trebuie să le respecte în exercitarea profesiilor lor. În unele cazuri, nu va fi nici măcar posibil să se asigure că respectiva țară terță are o tradiție suficient de stabilă în materie de stat de drept care să permită avocaților să își exercite profesia în mod suficient de independent, încât să își poată îndeplini funcția de colaboratori ai justiției. Nu poate reveni Comisiei sau instanțelor Europene sarcina să verifice acest lucru în amănunt, în fiecare caz în parte, având în vedere normele și practicile în vigoare în țara terță respectivă, mai ales deoarece nu poate fi garantată o colaborare administrativă eficientă cu autoritățile țărilor terțe.

192. Deoarece niciunul dintre motivele de recurs invocate de Akzo și nu este fondat și niciunul dintre argumentele prezentate de intervenienți nu se susține, recursul trebuie respins în totalitate.

193. Dacă însă Curtea ajunge la concluzia că confidențialitatea comunicărilor dintre avocați și clienți se aplică și comunicărilor din cadrul întreprinderii sau al grupului de întreprinderi cu avocații interni, aceasta ar trebui, după anularea hotărârii atacate, să trimită cauza Tribunalului pentru ca acesta să poată clarifica împrejurările de fapt (articolul 61 din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene). Astfel, ar mai trebui să se stabilească dacă cele două mesaje electronice care fac obiectul litigiului au servit exercitării dreptului la apărare, având în vedere conținutul și contextul acestora.

V — Cheltuieli de judecată

194. Dacă respinge recursul, astfel cum am sugerat în speță, Curtea se pronunță asupra cheltuielilor de judecată (articolul 122 primul paragraf din Regulamentul de procedură), detaliile rezultând din articolul 69 coroborat cu articolul 118 din Regulamentul de procedură.

195. În conformitate cu articolul 69 alineatul (2) primul paragraf coroborat cu articolul 118 din Regulamentul de procedură, partea care cade în pretenții este obligată, la cerere, la plata cheltuielilor de judecată. Potrivit articolului 69 alineatul (2) al doilea paragraf din Regulamentul de procedură, Curtea decide asupra repartizării cheltuielilor de judecată în cazul în care mai multe părți cad în pretenții. Întrucât Comisia a prezentat o cerere în acest sens, iar recurentele au căzut în pretenții, se impune obligarea acestora la plata cheltuielilor de judecată. Întrucât au introdus împreună recursul, acestea trebuie să suporte în solidar cheltuielile de judecată¹³⁷.

196. Pe de altă parte, Irlanda, Regatul Țărilor de Jos, precum și Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, în calitate de intervenienți, suportă propriile cheltuieli de judecată în conformitate cu articolul 69 alineatul (4) primul paragraf din Regulamentul de procedură.

197. Prin analogie, în temeiul articolului 69 alineatul (4) al treilea paragraf din Regulamentul de procedură, se poate impune ca și celelalte părți la proces, care sprijină cu cereri un recurs în fața Curții, să suporte propriile cheltuieli de judecată¹³⁸. Deoarece CCBE, ARNOVA, ECLA, ACCE și IBA au sprijinit prin cererile lor recursul înaintat de Akzo și Akcros și au căzut în pretenții, prin derogare de la cele menționate la punctul 195, pare oportună obligarea acestora la plata propriilor cheltuieli de judecată.

137 — A se vedea în același sens Hotărârea din 31 mai 2001, D și Suedia/Consiliul (C-122/99 P și C-125/99 P, Rec., p. I-4319, punctul 65); în această cauză, D și Regatul Suediei introduseseră chiar două recursuri separate, însă au fost obligate la suportarea în solidar a cheltuielilor de judecată.

138 — A se vedea în acest sens, de exemplu, Hotărârea din 26 februarie 2002, Consiliul/Boehringer (C-23/00 P, Rec., p. I-1873, punctul 56), Hotărârea din 2 octombrie 2003, International Power și alții/NALOO (C-172/01 P, C-175/01 P, C-176/01 P și C-180/01 P, Rec., p. I-11421, punctul 187), și Hotărârea din 1 octombrie 2009, Foshan Shunde Yongjian Housewares & Hardware/Consiliul (C-141/08 P, Rep., p. I-9147, punctul 118).

VI — Concluzie

198. Având în vedere considerațiile de mai sus, propunem Curții să dispună după cum urmează:

- „1) Respinge recursul.

- 2) Irlanda, Regatul Țărilor de Jos, precum și Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord suportă propriile cheltuieli de judecată.

- 3) Conseil des barreaux européens, Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten, European Company Lawyers Association, American Corporate Counsel Association (European Chapter) și International Bar Association suportă propriile cheltuieli de judecată.

- 4) În rest, obligă Akzo Nobel Chemicals Ltd și Akcros Chemicals Ltd în solidar la plata celorlalte cheltuieli de judecată.”